

PREVEZE MUHAREBESİNE İLİŞKİN BELGELER

(Muharebenin 440. yıldönümü dolayısıyla)

AMİRAL AFİF BÜYÜKTUĞRUL

İlimle ilişkisi az olan çevrelerde deniz tarihi “yalnız denizcilerin tarihi” sanılır, deniz olaylarının politika ve savaş üzerindeki büyük etkileri pek düşünülmez. Bu olaylar tarih kitapları içine sadece olay ve hamaset örneği olarak konur¹. Yalnız bizim değil, yabancı devletlerin de tarih yazma anlayışı ta 1890 yılına kadar bu biçimde gelişmiştir.

Bunun birinci nedeni insanoğlunun yaradılış karakteridir. İnsanoğlu serüven sever bir yaradılıştadır. Toprakların alınması, şehirlerin yakılıp yıkılması, yüzbinlerce esirin alınması ya da askerin öldürülmesi onun ruhunu daima okşamıştır. Denizleri, topraklar gibi işgal etmek olağan değildir. Bundan ötürü deniz sorunlarına, uzak milletlerin kamuoyları “deniz satveti”, “deniz kudreti” ve “deniz ilgi ve çıkarları” gibi denizci terimlerine pek iltifat etmezler. Çoğunlukla savaşlarda ya da savaşlardan sonra sorarlar: “Nedir bu donanma, limanlardan çıkıp yine kalktığı limana dönüyor. Harcadığımız paralar boşuna gitmiyor mu? Ya da gitmedi mi?”².

Bu soruyu Birinci Dünya Savaşında denizci olan İngiliz kamuoyu bile sormuştu³. Bundan ötürü denizciler, bazen, stratejik bir gerek olmadan da, savaş sonuna kadar, sırf kamuoyu nezdinde deniz kuvvetlerinin itibarını korumak için deniz muharebesi yaparlar. Birinci Dünya Savaşının Iskajarak muharebesi (İngilizler Yutlad muharebesi derler) böyle bir amaçla yapılmıştır. Türk deniz edebiyatına girmemiş olmakla beraber dünya denizcileri bu çeşit muharebelere “şeref muharebesi” adını takmışlardır⁴. İkinci Dünya Savaşında da Japonlar

¹ Etraflı bilgi almak için bakınız: Yedinci Tarih Kongresi; kongreye sunulan bildiriler Cilt II, sayfa. 1020 (Amiral Afif Büyüktuğrul kongreye sunulan bildirisi) 1973, Türk Tarih Kurumu yayını.

² Amiral Da Zara: Marina Italiana Nella Seconda Guerra Mondiale (İkinci Dünya Savaşında İtalyan Deniz Kuvvetleri): Ön söz.

³ Amiral Güstav Lutzow: Deniz Harp Akademisinde verdiği ders notları 1938.

⁴ Amiral Moreno: İkinci Dünya Savaşında Deniz Savaşı Cilt III, Livirno 1946.

ellerinde sağlam olarak kalmış olan bir kruvazör ve birkaç muhriple Amerikalıların dev donanmasına karşı şeref muharebesi yaptılar⁵. Aynı savaş sonlarında cepheye hareket eden Alman denizaltıları bir daha geri gelmez oldukları zaman bile deniz kuvvetlerinin personel dairesinde 80 000 Alman deniz subayının “Biz de denizaltıcı olmak istiyoruz” diye dilekçeleri vardı⁶.

İkinci neden, XVI. yüzyıldaki deniz mücadelelerinin biçimidir: Çünkü bu dönemde deniz mücadelesi barış zamanında bile sürdürülmektedir. Bu mücadele stratejik bir hedef seçmeden denizyollarına ve kıyılardaki ticaret merkezlerine saldırılarda karakter almaktadır. Bunun yanında kürekçi ve pazarlarda satacak esir toplamak da ikinci hedefi kurmaktadır. İtalyan Denizci Cumhuriyetlerinin denizcileri, aldıkları maaşlar, ganimetlerden aldıkları paylardan çok az olduğu için, daima muharebe yapmaktan kaçınıp denizyollarına ve ticaret merkezlerine saldırmayı öngörmüşlerdir⁷. Bu ganimetlerden Venedik senatörleri de pay aldıkları için donanma komutanlarına tereddütlü emirler vererek onların deniz muharebesi yapmalarını önlemişlerdir. Örneğin; Fatih’in İstanbul’u alması sırasında Venedik donanması Eğriboz Adasına kadar gelip orada oyalanmış ve muharebe yapmamıştır⁸.

Bundan ötürü tarih yazarları ta 1890 yılına kadar deniz olaylarını tarih üzerinde etkisiz sanmışlar ve yazdıkları tarih içine bu olayların etkilerini koymamışlardır. Daha doğrusu bu etkileri incelemeyi lüzumsuz saymışlardır.

Üçüncü neden, kara ve deniz muharebeleri arasındaki karakter ayrıntısıdır: Kara savaşları toprak üzerinde yapıldığı için pek çok ve sürekli muharebeleri kapsarlar. Bu muharebelerdeki taktik ve stratejik dersler derhal ve doğruya çok yakın saptandığı gibi, bir muharebeden çıkarılan yanlış dersler ikinci bir muharebede derhal düzeltilir. Böylece kara kuvvetleri savaşlardan belirli derslerle çıkarlar. Deniz savaşlarında ise, denizler işgal edilemediği için etkiler ve dersler hemen belli olmamaktadır. Deniz muharebelerinde yanlış olarak çika-

⁵ Amiral Moreno: Adı geçen yapıt ve cildi.

⁶ Amiral Kurd Assmann: Almanyanın kader günleri.

⁷ Profesör Camillo Manfroni: La Storia Della Marina Italiana - İtalyan Deniz Kuvvetleri Tarihi, Cilt III, kısım XIX.

⁸ Profesör Camillo Manfroni: Adı geçen yapıt ve kısım.

rılan dersler pek çoktur. Ders çıkarılması bazen yıllar ve hatta yüz-yıllar sürebilir⁹. Bunun en iyi örneğini kendi tarihimizde bulabiliriz: Osmanlı devleti, imparatorluğunu deniz olaylarının büyük etkisiyle kurduğu ve bu imparatorluğu deniz olaylarının fena değerlendirilmesi yüzünden kaybettiği halde bu gerçek bugün bile anlaşılabilmiş değildir.

1890 yılı, deniz politikaları kadar, tarih araştırması konusunda da en büyük devrime sahne olmuştu. Amiral Mahan, yazdığı iki kitapla¹⁰, deniz olaylarının tarih üzerindeki etkilerini ortaya koymuştu. Diyecekti ki: “Avrupa kıtasında imparatorluk kurmuş olan Napoleon tekml ordusunu kış aylarında Moskova önünde karlara gömecek kadar aptal değildi. Ne yapsın ki, haziran ayı için hazırladığı Çarlık Rusyasına saldırı, Baltık deniz yollarının İngiliz donanması tarafından kesilmesinden ötürü, cephe, zamanında hazırlanamamış ve saldırı kış aylarına kalmıştı”.

İtalyan profesörü Camillo Manfroni'den de şu satırları okuyacaktık: “Uzun yazılarım okuyucuyu sıkacaktır ama; Akdeniz savaşının Avrupa savaşı üzerindeki büyük etkisini belirtmek için bunları yazmaya zorunluk duydum”¹¹.

Nihayet, üçüncü tarih kongremizde şöhretli İngiliz tarihçisi Hones Runciman'ın bildirisine gelmekteyiz: “Anadolu sularındaki deniz harplerinin tarihine nadiren dikkat harcanmıştır...¹²”.

Mahan ve Manfroni'nin yazdığı kitapların, istibdat dönemi koşullarından ötürü sınırlarımızdan içeri girmemiş olması, tarih araştırması yapmak ve tarih yazmak konusunda çok geri kalmamıza neden olmuş olmalıdır¹³. Bu kültürsüzlüğün etkilerini İstiklâl Savaşımızın politikasında bile görebiliriz: Kıyılarımızın burnu ucunda bulunan Ege adalarının Millî Misak sınırları dışında bırakılması

⁹ Amiral Loyke: Deniz Harp Akademimizde verdiği ders notlarından

¹⁰ Amiral Mahan'ın 1890 yılında yazdığı birinci kitap: *Sea Power upon History - Tarih Boyunca Deniz Kuvveti...* 1892 yılında yazdığı ikinci kitap: *Sea Power upon French Empire and Revolution - Deniz Kuvvetlerinin Fransız İmparatorluğu ve inkılabındaki etkisi.*

¹¹ Camillo Manfroni: İtalyan Deniz Kuvvetleri Tarihi Cilt III,

¹² Üçüncü Tarih Kongresi - Kongreye sunulan bildiriler Sayfa. 156 (Hones Runciman: Deniz kuvvetinin ortaçağdaki rolü. 1948 Türk Tarih Kurumu yayını.

¹³ Sultan Hamid II. İngiliz ansiklopedisinin bile yurda sokulmasını yasaklamıştır (Bakınız: Emrullah Nutku: Denizlere özlem. Sayfa 49). 1977 Su yayımları.

gibi... Esasen Harp Akademilerinde de benim öğretmen olduğum tarihe kadar (1962 yılı) bu adaların Anadolu savunması üzerindeki etkileri öğretilirdi de, memleketimizin hayat yolu olan Ege deniz yolları üzerindeki etkileri hep karanlıklarda bırakılırdı¹⁴. Bunun nedeni ise, bu yüksek müessesedeki ders program ve müfredatının yabancı uzmanların tavsiyeleriyle yapılmış olmasıydı. Yabancı uzmanlar ise, yüzlerce yıl öncesinden beri kültürden yana bizleri uyandırmamayı kendilerine gelenek olarak almışlardı¹⁵.

Bu temel düşüncelerle Profesör Camillo Manfroni'nin "İtalyan deniz kuvvetleri tarihi" adlı kitabının, İstanbul'un alınmasından Lepanto muharebesine kadar olan olayları kapsayan üçüncü cildini sayın araştırmacılara aynen sunmayı lüzumlu mütalaa ettim ve hatta bunu tarihçi olarak bir hizmet saydım. Profesörün kitabı İtalya'nın çeşitli şehirlerindeki arşivlere ve özellikle bu arşivlerde bulunan zamanın mektuplarına dayanmaktadır. Profesör, 1895 yılından itibaren İtalyan deniz subay okulunda öğretmenlik yapmış olup, kitabını da 1897 yılında yazmıştır. Yapıtın taşıdığı değer karşısında Roma'daki "İtalyan Periodiks Fenni ve İlmî Araştırma Enstitüsü" kitabı 1970 yılında tekrar bastırılmıştır. Ben bu kitabın, muharebenin 440. yıldönümü ilişkisiyle, yalnız "PREVEZE MUHAREBESİ" kısmını araştırmacılarımıza sunacağım.

Kitabın metni içinde ve özellikle mektuplarda yazar bazı fikirleri, XVI. yüzyıl yazı biçiminden ötürü, Latince, Fransızca, Almanca ve İspanyolca yazmıştır. Amacı belli olmaktadır: İfadelere tam biçimde sadık kalmak... Bunları dilimize çevirecek bir dost bulamadığım için ben de onları Latince, Fransızca, Almanca, İspanyolca olarak koydum. Çünkü tanıdık profesörler bile "Bunlar XVI. yüzyıl dili" gerekçesiyle dilimize çeviremediler. Nitekim Prof. Manfroni de aynı nedenden ötürü bunları İtalyancaya çevirmemişti. Bununla beraber, kaba bir çeviri mektup metinlerinin esasen kitap metni içinde var olduğunu göstermektedir.

¹⁴ Bakınız: Ali Fikri: İktisadî ve istatistikî coğrafya (1929, Harp Akademisi yayını).

¹⁵ Pierre Renowin : (Paris Üniversitesi tarih profesörü) Birinci Dünya Savaşı (Kitabın birinci kısmı) Türkçesi; Altın kitaplar koleksiyonunda yayınlanmıştır.

XVI. yüzyıl başında Avrupa ve Akdeniz'deki durum

Profesör Manfroni'nin yazılarına başlamadan önce, Preveze deniz muharebesinin yapıldığı XVI. yüzyıl başında Avrupa ve Akdeniz'deki durumu kısaca gözden geçirmek, tarafımızdan, zorunluk olarak görülmüştür. Çünkü Akdenize egemen olmak mücadelesi bu dönemde başladığı gibi tekmil Avrupa devlet ve prenslikleri de daha uygun bir devlet yönetme biçimini bulmak için bu dönemde çabalara başlamışlardır¹⁶. H. G. Wells bu döneme "Genç İmparatorluklar dönemi" diye bir de ad takmıştır. Çünkü Kanunî Sultan Süleyman 26, Beşinci Charles 16, Birinci François 21, Sekizinci Henry 18 yaşında hükümdar olmuşlardır. Bunların hepsi de enerjik, atılgan ve büyük hedefler peşinde koşan kişilerdir.

Araştırmaya en büyük ve geniş emel sahibi Beşinci Charles'ten (1500 - 1558) başlarsak¹⁷ bu kişi 1516 yılında İspanya'ya kral olmuş, evlenme yoluyla 1519 yılında Almanya'ya imparator olup Aragon Krallığını alıp Napoli ve Sicilya üzerinde nüfuz hakkı kazanmıştır. Bundan ötürü Prof. Manfroni kendisini daima "İmparator" diye anacaktır.

Beşinci Charles'in deniz konusunda Doğu Akdenize geçmek diye bir emeli yoktur. Lakin Türklerin de Batı Akdenize geçmesine razı olmamakta ve en çok rahatsızlığı Barbaros Kardeşlerden duyduğu için Kuzeybatı Afrika kıyılarını elde etmeye çalışmaktadır. Batı Akdenizi, Doğuya karşı güvenlik sağlamak için de Malta ve Trablusgarpı, Rodos savunmasında yaptıkları savunma tekniği ile ün yapmış ve buna mukabil kıtada da herhangi bir hedef gütmeyen Rodos Şövalyelerine vermiştir. Artık Rodos Şövalyeleri "Malta Şövalyeleri" diye ad almışlardır.

Beşinci Charles'in kıtadaki problemleri Martin Luther'in icad ettiği ve önder olduğu Protestan'larla Katolikler arasındaki mücadeleleri çarelendirmek¹⁸; İtalyan yarımadası üzerindeki küçük küçük İtalyan

¹⁶ H. G. Wells: Kısa Dünya Harbi Tarihi (Ziya İshan çevirisi) Sayfa 266, Varlık yayınevi, 1950.

¹⁷ İngilizlerin Charles V dedikleri imparatora Fransızlar Charl Guint, Almanlar Karl. V, İtalyanlar Carlo. V., İspanyollar da Karlos derler.

¹⁸ Beşinci Charl hiç Almanca bilmeyen bir Alman imparatoru olduğu gibi Alman milletinin çoğunluğunun hem de büyük çoğunluğunun aksine olarak mezhebi de Katoliktir.

cumhuriyet, prenslik ve krallıklarını kendi nüfuzu altına alabilmek; Birinci François'nın Kuzey İtalya'ya yaptığı saldırıları durdurabilmektir.

Bundan ötürü kıtada seçtiği hedefleri Akdeniz ile yakından ilgili görmüş ve Akdeniz egemenliğini kazanmak mücadelesini sürdürmeye başlamıştır.

Birinci François, Beşinci Charles'in Avrupa'nın tek hâkimi olmak politikasına karşı olduğu gibi, Kuzey İtalya topraklarına da göz dikmiş ve Milano, Savoia dukalıklarıyla, Cenova Cumhuriyetini nüfuzu altına alıp buralara birer vali atamıştır. O da sorunlarını çarelendirmek olasılığını Batı Akdeniz sorunlarını çarelendirmekte bulmuş ve Fransızların henüz denizlerde yetişmemiş olmalarından Cenevizli Denizci Andrea Doria'yı büyük para mukabilinde filosuyla beraber hizmetine almıştır. Fakat, Prof. Manfroni'nin yazdığına göre bu şöhretli denizciye, kendi getirdiği ganimetlerden "Bunlar devletin malıdır" gerekçesiyle pay vermediği ve bol bol hakaretler yağdırdığı için Andrea Doria'yı konturatinın tamamlanması sonunda İspanya'ya, yani daha çok para veren Beşinci Charl'a kaptırmıştır. Bu kaçışta Cenova'daki Fransız valilerinin Ceneviz'lilere sert muamele yapmaları da etkili olmuştur. Çünkü Cenevizliler bu denizciye kendilerini Fransızların elinden kurtaracak tek kişi olarak bakmaktadırlar. Nitekim İmparator Birinci François savaşında Cenova Fransızların elinden kurtarıldığı zaman halk Andrea Doria'yı "Büyük kurtarıcı" diye anmaya başlamıştır.

Birinci François esaretten kurtulduktan sonra Andrea Doria'dan intikam almak için, Hıristiyanlarca azılı bir haydut tanıyan Barbaros'u hizmetine almak çabasına düştüğü gibi, Beşinci Charl'dan intikam almak için de Kanunî Sultan Süleyman'la gizli bir ittifak yapmak yoluna girmiştir. Prof. Manfroni bu gizli ittifaka "Bir Hıristiyan devlet başka bir Hıristiyan devletle savaşmak için nasıl olur da Müslüman bir imparatorlukla ittifak yapar" gerekçesiyle "İtikadsız ittifak" adını vermiş ve bu konuda İtalyan Deniz Kuvvetleri dergisinin Temmuz 1896 sayısına uzun uzun yazılar yazmıştır.

Sonuç olarak Beşinci Charles gibi, Birinci François da kıtada saptadığı hedeflere ancak deniz mücadelesini kazanarak varabileceğini düşünmüştür.

İtalyan Cumhuriyet ve Prenslikleri içinde özgürlüğünü koruyabilen tek cumhuriyet, donanma ve deniz ticareti sayesinde, Venedik Cumhuriyetidir. Venedik Cumhuriyeti, bu dönemde, tekmil İtalya'yı İspanya ve Fransa nüfuzundan kurtarmak emelindedir. Fakat deniz ticareti konusunda diğer cumhuriyetlerle rekabet ve savaş halinde olduğu için, onun bu hareketini, öteki İtalyan Cumhuriyet ve Prenslikleri bir istilâ emeli olarak mütalaa etmekte ve Venedik'e karşı koymaktadırlar. Prof. Manfroni'ye göre özellikle Floransa Dukalığı Venedik'in kazandığı prestiji kendi üzerine çevirmek için ta Fatih Sultan Mehmet zamanından beri Türklere, Venedik aleyhtarı, casusluk etmekte ve ona silâh ve malzeme satmaktadır. Bu konuda Papa'nın yasak emirlerini bile dinlememektedir. Daha sonra da İtalyan Cumhuriyetleri birleşik olarak Osmanlı Devletine başvurmuşlar; böylece Fatih'in İtalya harekâtı yapmasını hem teşvik etmişler hem de kolaylaştırmışlardır.

Papa nüfuzunu kaybetmiş bir makam sahibi olarak, çok istemesine rağmen Hristiyan devlet ve prensliklerini Osmanlı Devleti aleyhine birleştirememektedir. Gerçi Hristiyan devletler daveti (çağırımı) kabul edip konuşma masasına oturup bol bol vaatler yapmaktadırlar. Fakat bu konuşma ve vaatleri entrikalar içinde yapmakta; sonradan bu vaatlerinin hiçbirini tutmamaktadırlar. Venedik'in iki kez tecrübe ettiği üzere, İtalyan devletleri, Venedik baskılarından kurtulmak için onu ittifaka çağırmakta ve fakat savaş başladıktan sonra onu Osmanlılar karşısında yalnız başına bırakıp silâhlı mücadeleye katılmamaktadırlar. Üstelik savaş ya da harekâttan sonra da Venedik'e bol bol suçlar ve ithamlar yağdırmaktadırlar.

Böylece hem Beşinci Charles hem de İtalyan Cumhuriyet ve dukalıklarının ana hedefi Osmanlı donanmasını imha etmek yanında Venedik deniz kudretini de zayıflatmaktadır.

Nihayet Beşinci Charles, François'nın Kanunî ile anlaşmasına karşı olarak, büyük kurnazlık göstermiş, Osmanlı Devletinin başına İran'ı musallat etmiştir. Osmanlı Devletinin İranla savaş halinde bulunması Avrupa'ya rahatlık getirecek sanılmıştır. Bunun için yeni Papa Paolo VIII, eskisinden daha kurnaz davranıp ilk önce İspanya ile Fransa'yı barıştırmış, Sonra da Osmanlı Devleti aleyhine ittifak kurmak çarelerini araştırmaya başlamıştır. Onu bu biçimde hareket etmeye götüren olay, ecdadından esasen büyük bir imparatorluk

teslim alan Kanunî'nin Barbaros Hayrettin'i hizmetine alarak nüfuzunu, Beşinci Charl'ın göz diktiği, Kuzeybatı Afrika kıyılarına kadar uzatması ve Macaristanı istilâya başlaması, sonra da Viyana'ya kadar Avusturya'yı almayı hedef almasıdır.

XVI. yüzyıl başlarında Akdeniz'in şöhret yapmış iki büyük denizcisi Barbaros Hayrettin ve Andrea Doria'dır. Bunlardan Barbaros Hayrettin (1473 - 1546) denizde doğmuş, büyük kardeşi Oruç'un ekolünde (okulunda) yetişmiş, denizde büyük stratejik ve taktik bilgilere sahip olmuş, Oruç'un bütün seferlerine katılmış, 10 Ekim 1518 tarihinde de, Oruç'un şehit olmasıyla Cezayir'e başkan olmuştur. Kendisi politikada da mahir, sekiz yabancı dil bilir ve zamanın en gereksinimi olan meteorolojik koşulları çok iyi bilip ne zaman fırtına çıkacağını ne zaman rüzgârın kalacağını gayet güzel tahmin eden ve en ufak girinti çıkıntısına kadar tekmil Akdeniz'i çok iyi bilen bir denizcidir. 15 Mayıs 1519 tarihinde de Osmanlı hizmetine girerek Cezayir'e beylerbeyi olmuştur. Bu tarih Yavuz Sultan Selim'in hükümdarlığı ve Mısır'ı Osmanlı Devletine kattığı döneme rastlar¹⁹.

İlk önce Birinci François'dan sonra da Beşinci Charles'dan hizmet teklifi almış ve her iki teklifi de reddetmiştir. Özellikle Beşinci Charles'ın önerisi, sonradan Manfroni'den de öğreneceğimiz gibi Preveze muharebesine tekaddüm eden tarihlere rastlar.

Kanunî'nin çağırısı üzerine İstanbul'a geldiği zaman, Prof. Manfroni'nin anlattığına göre²⁰ Osmanlı vezirleri ya da denizcileri "Bu, balıkçı kayıklarıyla küçük ticaret gemilerini yakalamakla geçinen hayduda galilerimizi nasıl teslim edebiliriz?" gerekçesiyle onun derya kaptanı olmasına mani olmaya çalışmışlar. Nihayet Sadrâzam (Başbakan) İbrahim Paşa'nın dört ay süren çabasıyla onun emrinde çalışmaya razı olmuşlardır. Derya Kaptanı olduğu tarih 5 Nisan 1534'dür²¹.

Andrea Doria (1468 - 1560) da denizde doğmuş ve kendi kendisini yetiştirerek Barbaros ayarında kudretli bir denizci olmuştur. Aile ecdadı gibi o da kendi servetiyle yaptığı donanma ile, para

¹⁹ Tarık Yılmaz Öztuna: Türkiye Tarihi Cilt V, Sayfa. 97-104'de ayrıntılı bilgi vardır.

²⁰ Profesör Manfroni'nin Hoca kalfa adıyla takdim ettiği Kâtip Çelebi'den aldığı bilgi.

²¹ General Ivo Luzzati: Andrea Doria adlı kitabında verdiği bilgi.

mukabilinde çeşitli devletlerin emirlerinde çalışmıştır: İlk önce Papa, sonra Birinci François, daha sonra Beşinci Charl²².

Andrea Doria Beşinci Charl tarafından verilen prenslik payesine yükselmiştir. Deniz hareketlerinde büyük servet toplamış ve Cenova'da bugün de turistlerin ilgi ile gezdikleri kocaman bir saray yaptırmıştır: Fussoli Sarayı.

Bu ön bilgilerden sonra Prof. Camillo Manfroni'nin Preveze deniz muharebesine ilişkin olarak yaptığı değerli araştırmaya geçebiliriz:

1538 Büyük ittifakı ve Preveze muharebesi :

Monson mütarekesi²³ tam da, ilk kez, İspanya – Venedik ittifakına karşı savaş yapacağı bir sırada Kanunî Sultan Süleyman'ı değerli bir yardımdan yoksun bırakmıştı. Çünkü bu şehirde İspanya – Fransız mütarekesi yapılmış ve Papa, Malta Şövalyeleri ve İtalyan yarımadasındaki ufak devletler Venedik de dahil olduğu halde Osmanlı Devletine karşı bir ittifak yapmak yoluna girmişlerdi.

Eğer aralarında büyük Hıristiyan devletlerinin birleşik donanmasının harekâtını paralize edecek kıskançlıklar ve anlaşmazlıklar olmasa ve birbirlerine karşı da bulanık durumlar almasalar, Osmanlı Devleti için birleşik Hıristiyan donanmasının yapacağı girişimlere dayanabilmek olağan olamazdı. İtalya ve İspanya'nın savunması ve Hıristiyanlık itikadının zaferi için Akdeniz egemenliğini kazanmak hedefine yönelik bir çatışma yapılacaktı. Fakat müttefikler yalnız sözde kalan bir ittifak yapacaklardı.

Beşinci Charles Venedik'ten korkuyor: onun durumunun bilinen gereksiniminden ötürü ittifaka girmesinden kuşkuluyor, Fransa'nın yapabileceği tahriklere kapılarak son dakikada muharebe alanından kaçacağından ürküyordu. Son elli yıl içinde Venedik galilerinin aldığı fena şöhret (Gali: bir cins savaş teknesi-Çeviren) Beşinci Charl'ın tereddüt ve kuşkuvarlığının büyümesine neden olmuştu. Onda Venedik'in İmparatorun yarımada üzerindeki otoritesini kırmak için, Türkleri kazanmak isteyeceği kuşkusuz da vardı. Öte taraftan Venedikliler

²² Bu bilgiyi Kâtip Çelebi'den alarak Prof. Manfroni veriyor.

²³ İtalyanlar kişi, şehir ve memleket adlarını kendi dillerine uygun biçimde değiştirirler. "Monson"nin Fransa ile İspanya arasında Pirene dağları üzerindeki geçit yolu üzerinde Monzon kasabası olması gerekiyor.

de, özgürlüğünü koruyabilen tek cumhuriyet olarak, İmparator'un, cumhuriyeti yıkabilmek için Türklere yem edileceklerinden korkuyorlardı. Bundan ötürü her iki taraf da ittifak yapmaktan çekiniyor ve aynı zamanda da Türklere karşı bu ittifakın yapılmasını da istiyordu.

Arada nipotizmi (yani akraba kayırması-Çeviren) gayet iyi bilinen Papa Paolo III vardı: Paolo III birbirine tamamiyle zıt olan iki tarafı birleştirmek ve zorlukları yenmek suretiyle haşmetli imparatorun ruhunu kazanmak ve onu kendi isteklerine vefa edecek bir biçime sokmak çarelerini araştırıyordu.

Bundan ötürü ittifakı yapmak ve uzun ömürlü olarak sürdürmek kolay olmayacaktı. Eğer bağdaştırılması kolay olmayan bu iki hasmı birbirine aynı tehlike bağlıyorsa bu iki hasım, savaş başladıktan sonra, kendi hesaplarına göre düşmanla münferit (tek başına) barış yapmak çarelerini araştırabileceklerdi²⁴.

Paolo III, Venedik Büyükelçisi Contarini ve İspanya Büyükelçisi Kont Aguilar arasında yapılan tartışmalar uzun sürdü. Bu tartışmalar daha çok bir yıl önce varılan geçici anlaşmanın bütün ayrıntılarını ortaya döküp ittifaka kesin bir biçim vermeye yarayacaktı.

Başlangıçta dört zorunluk karşısında bulunuluyordu: Genel kaptan (müttefik donanması başkomutanı)'ın atanması; yapılacak savaşın hedefi; savaş harcamalarının taahhüt edilmesi ve alınacak sonucun pay edilmesi...

Beşinci Charl, o tarihe kadar kendi şöhretini açık biçimde kanıtlamış olan Andrea Doria'nın genel kaptan seçilmesini önermişti. Venedikliler, bir kez Ceneviz'li olduğu için, sonra da Beşinci Charl'ın vefalı bir adamı olduğu için, bu öneriye taraflı olmamaktaydılar. Bir önceki savaş olan Koron saldırısında Doria'nın, Venedik'i savaşa sürüklemek için yaptığı kurnazlıkları, aldığı kuşkulu durumları ve, asılsız olduğunu sonradan belirteceğimiz, gizliden Barbaros ile anlaşmış olduğunu hatırlamıştı. Bundan ötürü Venedik Senatosu Charl'ın önerisine karşı çıkmıştı. Bununla beraber Doria'nın zamanın deniz adamları arasında en büyük ad yapmış olmasından ötürü Büyükelçi Contarini, İmparatorunun önerisini reddetmemiş ve fakat

²⁴ Venediklilerin Türklerle yaptıkları barış antlaşması için bakınız: Paruta: Venedik Donanması Tarihi Cilt. III Sayfa. 339: İmparatorluğun yaptığı barış antlaşmaları için bakınız: DE LEVA: Beşinci Charl'ın belgeli Tarihi Cilt. III, Sayfa 230 ve sonrası.

muharebelere ilişkin olarak bütün kararların bir "Savaş Meclisi" tarafından alınmasını önermişti. Bu öneriye göre Venedik, meclis içinde, kendi genel kaptanı ve ast komutanlarıyla; Papalık da Venedik asıllı delegeleri tarafından temsil edileceklerdi.

Savaş harcamalarının eşit paylar içinde yapılması mantıklı bir biçim olarak görünüyordu. Fakat Papa'nın, sorunlardan diğer devletler kadar çıkar sahibi olmadığı gerekçesiyle bu kararı protesto etmesi karşısında onun, daha az ödeme yapması uygun bulunmuş ve oldukça uzun tartışmalardan sonra Paolo III'ün altıda bir ödeme yapması, kalanın da İmparator (altıda üç) ve Venedik (altıda iki) tarafından ödenmesi karar altına alınmıştı. Buna karşılık olarak Papa da Venedik ve İmparator'dan çifte kilise aidatı almamayı taahhüt etmişti.

Birleşik donanmaya verilecek gemi sayısına gelince; Venedik'in 82, İmparatorun bir bu kadar ve Papa'nın 36 gali vermesi saptanmıştı. Fakat Papa'nın galilerini, parası kiliseden verilmek koşuluyla, Venedik yapacak ve verecekti. Nakliye gemilerini İmparator tahsis edecekti. Muazzam olan çıkarma kuvvetleri de (50 bin kişi) İmparator tarafından verilecekti; ama bu kuvvetin harcamalarını eşit paylı olarak bütün devletler yapacaklardı. Kara kuvvetlerinin başkomutanlığını Venedik tarafından seçilecek ve ödenekleri verilecek Urbano Dukası yapacaktı.

Savaş hedefini seçmek konusunda görüşler, doğal olduğu biçimde, ağır tartışmalara neden olmuş ve konuşmalara karışıklıklar getirmişti. Venedik, savaşın Doğu Akdeniz'de yapılmasını önerirken İmparator Kuzey Afrika kıyılarının hedef seçilmesini istiyordu. Venedik, Ege Denizi içinde sürekli bir korku içinde yaşayan kolonilerini kurtarmak ve eski kolonilerine tekrardan sahip olmak için Türk donanmasının Doğu Akdeniz'de imha edilmesini istiyor; İmparator ise barbarlara karşı Sicilya, Napoli ve İspanya'da güvenlik sağlamak için Cezayir'e karşı harekât yapılmasında direniyordu.

Birbirine zıt olan bu iki istek arasında arabulucu yolu seçmek için, ilk önce Türk donanmasının imha edilmesine; ondan sonra aydınlanacak duruma göre kuvvetleri nerede kullanmak en uygun mütalaa edilirse orada harekât yapılmasına karar verildi. Fakat Barbaros Türk himayesine mazhar olduğu için ilk önce Kanunî Sultan Süleyman'ın kudretinin imha edilmesi ya da kaldırılması

gerekliyordu. Bundan sonra Berberiler pek kolay biçimde galip devletlere yem olabileceklerdi.

Öldürmeden önce arslanın kollarını paylaşmaya kalkışan müttefikler bir de şöyle bir anlaşmaya varmışlardı; İstanbul alınırsa Beşinci Charl doğu İmparatoru ilân edilecek; Papa belirli bir egemenlik elde edecek; Venedik eski kolonilerine sahip olacak, kalan avantajlar da arada pay edilecekti²⁵.

Avrupa'nın alt üst olduğunu ve egoist bir egemenliği durdurmak için yıllardan beri birçok mücadeleler verildiğini bilmekte olan diplomatların peşpeşe yaptıkları hatalar yüzünden Osmanlı Devleti'nin olağanüstü kudretlendiğini bilmezlikten gelerek İstanbul'u almayı hayal etmeleri oldukça acayıpti. Bu diplomatların hepsi de ittifak içinde ne kadar çok anlaşmazlık konuları olduğunu da biliyorlardı. Stratejik bir hedefin kesinlikle saptanmamış olması, komutanlara karşı güvensizliğin büyük olması, tereddütlü bir pay plânının sonradan ortaya çıkarabileceği zorluklar, hırslar, Venediklilerle Cenevizliler arasında sonradan çıkması çok olası olan tecerrüt mücadeleleri, rekabetler ve hatalar, İmparatorluk içindeki anlaşmazlıklar... Bütün bunlar Avrupa'nın henüz gördüğü muazzam deniz silâhlanmasının ortaya çıkaracağı üzücü sonuçlardı.

Olanaksız değilse bile çok zor olarak Hıristiyan devletler arasında içten bir anlaşma ya da birleşme fikri doğabilse Türklere ölüm darbesi indirilebilir, onların elinden Mora ve Afrika kıyıları da koparılabilir ve Osmanlı İmparatorluğu geçen yüzyıldaki eski sınırlarına kadar geri atılabilirdi.

Böyle bir girişimi Beşinci Charl yapmazsa kim yapacaktı? Fakat anlattığım koşullardan ötürü bunları istemek ve uzun ömürlü bazı avantajların sağlanmasını beklemek delilik olurdu.

Papa Paolo III bu gerçeği anlamıştı ve çok acele olarak bu duruma bir çare bulmak istemişti. Tek çare olarak Birinci François ile Beşinci Charl arasında çok sağlam bir barış kurdurmak gerekiyordu. Böyle bir girişimde bulunmanın da mutlu sonucu sağlayabileceği düşünülüyordu. Benim yazı plânımın içine Nis mütarekesini, Papa'nın neden ötürü bu mütarekenin çabuklaştırılması için çaba harcadığını ve aşılması gereken zorlukları belirtmek girmiyordu.

²⁵ DU MONT'un yapıtında (Kısım II Cilt. IV) İttifak belgesi yayınlanmıştır.

Sadece son dakikaya kadar rastlanan bu ağır zorlukların sürdü-ğünü belirtmekle yetineceğim. İlk önce Andrea Doria, İmparatoru almak üzere, filosuyla Barselona'ya giderken Fransız galileri kendisini altmış mil kadar izlemişti²⁶. Sonra İmparatorla birlikte Cenova'ya dönerken yine Fransızların 12 galisiyle karşılaşmış ve bu galilerin İmparator forsunu selâmlamamalarından ötürü ve hatta kuşku hareketlerde bulunmalarından ötürü, yanındaki konvoy gemilerini uzaklaştırarak, onlara ateş açmaya zorunluk duymuştu. Konvoy su ikmali yapmak üzere Hyeres yolundaydı²⁷. Muharebe çetin ve öldürücü oldu. Bir tanesinin içinde Saint – Blanchard'ın (Fransız baş kaptanı – Çeviren) kardeşi bulunan iki Fransız galisini musadere etti. Öteki Fransız galileri kurtulmuşlardı; ama verdikleri zararlar da büyük olmuştu.

Dostça başlaması gereken konuşmaların başlangıcı, böylece, üzücü olmuştu. Daha fenası, bu olay, barış konuşmalarının yapılmakta olduğu bir sırada ortaya çıkmıştı. Çünkü Beşinci Charl Villafranca'ya demirlemiş olan galisinden karaya çıkmayı reddetmiş ve daima kuşku bir durum almıştı. Papa Paolo III, Savoia Dukasının korkusundan Nis şehrine girmemişti. Birinci François da şehrin dışında kalmıştı²⁸. Böylece iki hasım taraf birbirini görememişti. 10 yıllık mütareke de aşağı yukarı zor kullanarak yaptırılmıştı.

Doğru olan taraf, belki de, anlaşmanın yapıldığı konusunda Papa'ya memnuniyet verecek bir durum yaratmak ve ona bazı topraklarını bırakmış olan Farnese ailesi hesabına ödenek vermemek için²⁹ Birinci François ve Beşinci Charl'ın Nis şehrinde görünmek istememiş olmalarıydı. Fakat bir iki gün sonra, söylendiğine göre konuşmak üzere Aigues - Mortes'de buluştukları zaman birbirlerine karşı dostluk tezahürleri yapmışlardı³⁰.

²⁶ Büyükelçi Giacomo Tebaldi'nin dosyası, Nisan 1538, Venedik (neri tasnifi).

²⁷ "Carta escrita deste ilieres a 7 de mayo 1538 dando cuento del combate que la escuadra Espanola en que iba el Emperador Carlos V tuvo con otra francese" Yayınlanmamış belgeler koleksiyonunda Cilt II, Sayfa 392.

²⁸ Alberi'nin koleksiyonunda Seri I, Cilt II, Sayfa 96 ve sonrası Venedik Büyükelçisi Tiepolo'nun, Nis konuşmalarına ilişkin olarak verdiği yazılı ropara bakınız.

²⁹ DE LEVA: Adı geçen yapıtı Cilt III, Sayfa. 245.

³⁰ Bu koşullarda İspanyol Donanması da bazı hasarlar gördü: Çünkü Aigues-Montes önünde bir himaye galisi İmparatorun galisine çarpmış, içinde Granula'nın bulunduğu başka bir gali de karışıklık içinde batmıştı (Duro: Adı geçen yapıtı Sayfa: 233).

Bu olay, büyük bir tehlike ile karşılaşıldığı bir sırada, Türklerden ayırmadıysa bile hiç olmazsa rakibini (Birinci François'yı - Çeviren) uyutup zararsız hale getirdiği için Beşinci Charl'ın bir zaferini temsil etti. Fakat bu zafer doğal olarak, Hıristiyan dünyasına hizmet edecek bir zafer değildi. Çünkü bu zaferden ötürü Beşinci Charl'ın Türklere karşı bir savaş yapmak heyecanı azalmıştı³¹. Ortada İtalyan toprakları için korkulacak birşey kalmamış ise Doğu'daki Venedik kolonilerinin tehlike içinde bulunmaları onu ne dereceye kadar ilgilendirirdi?

Birinci François çok ağır bir politika hatası izledi ve istememesine rağmen bu hata Venedik'e büyük zararlar getirdi. Çünkü o, sonradan göreceğimiz gibi, Venedik'e ihanet konusunda âdeta Beşinci Charl ile işbirliği yapmıştı. Şimdi bütün dikkatimizi devletlerin yaptıkları savaş hazırlıklarına ve deniz kuvvetlerinin ilk harekâtına vereceğiz.

Dayanacağımız kaynaklar pek bol olmakla beraber bu kaynaklar arasındaki fikir birliği pek azdır. Bunların arasında en çok, genel belgelerin de yardımıyla yazdığı için, Paruta'ya güvenilebilir. İmparator tarafı için henüz yayınlanmamış³² ve fakat bir kaç kez adından söz ettiğimiz Duro³³ bize geniş biçimde özet bilgi vermiştir. Papa tarafında da Ricci'nin arşiv belgelerini Guglielmotti kısmen yayınlamıştır³⁴.

Venedik genel kaptanı Capello'nun komutasındaki bu Cumhuriyete ait donanmanın nisan ayından itibaren Korfu Adasında toplandığını ve burada, ittifak hükümlerine göre, toplanması gereken müttefik filolarının gelmelerini mayıs ayı sonuna kadar beklediğini anlamaktayız.

Fakat Patrik Grimaldi komutasındaki Papa filosu, bu filoya bağlı gemilerin kısmen Venedik, kısmen Ancona ve kısmen de Civitavecchia'ya dağılmış olmalarından ötürü, haziran ayı ortasına kadar kendisini göstermemiştir.

³¹ Esasen o zamanlar "onda girişim yapmak istediğinin olmadığı" ve yaptığı değişikliğe mâzeret bulmak için askerî hareketlerde bahaneler aradığı söyleniyordu (Aynı yapıtın 101 inci sayfasında Tiepolo'nun raporu).

³² Henüz yayınlanmamış deyimi kitabın yazılmış olduğu 1897 yılı olarak anlamak gerekiyor. İspanyollar bu yıldan sonra deniz tarihlerini etraflica ve tekmil belgelere dayanarak yayınlamışlardır (Çeviren).

³³ Duro'nun adı geçen kitabında (Sayfa 414) müttefik donanma harekâtında Preveze muharebesine ilişkin rapor.

³⁴ Guglielmotti'nin adı geçen yapıtında (Cilt II, Sayfa 21) Türk - Donanmanın hazinesi, muhasebe emirleri, alınan emirler ve donanmaya yapılan hizmetler.

Guglielmotti'nin her bir kadirga komutanının adlarını da belirterek verdiği liste kısmen doğru olup kısmen de, belge yetersizliği karşısında, yazarın mutad karakteriyle keyfi olarak tamamlanmıştı. Sadece onun Orsia galisine komutan olarak Anguillara Dukasını koyması bile fikrimizi kanıtlamaya yetecekti. Çünkü elimizdeki azıcık belgelerin belirttiğine göre V. Orsini Papa filusunun komutanı Grimani'nin komutan gemisinde ve onun yanında bulunuyordu. Bundan başka 31 gemilik bir liste vermişti. Halbuki bütün belgelere göre Grimani 27 galiden fazlasına malik değildi³⁵.

Haziran ayı ortasında 110 kürekli kadirga ile bazı büyük kadirgalar ve azıcık büyük naviler (bir cins savaş gemisi - Çeviren) Korfu Adasında toplanmış, sabırsızlıkla, genel kaptan Andrea Doria'nın gelmesini bekliyorlardı. Fakat Papa Paolo III'e Cenova'ya kadar refakat ettikten sonra imparatoru Aigues - Mortes'e götürmüş olan Doria (Temmuz) bir kaç gün onunla burada kaldıktan sonra, kendisini bekleyenlere hiç aldırmadan, tekrardan İmparator'a Barselona'ya kadar refakat etmişti. Onun bu biçimde uzakta bulunması Haçlı Donanmaya mensup bütün kişilerin şikâyetlerini üzerine çekiyor ve çetin dedikodulara yol açıyordu³⁶.

Bu arada Barbaros, müttefiklerin yararsız yere zaman kaybetmelerinden yararlanarak, henüz Venedik Cumhuriyetinin elinde bulunan ve Balyoz Girolamo Memmo tarafından yönetilen Kuzey Sporad adalarını (Sciato, Scopelo ve başkaları) işgal etmiş, sonra da Girit Adasına giderek Suda limanına girip Andrea Gritti ve Giovanni Moro tarafından değerli biçimde savunulan Candia'yı muhasara etmişti. Diğer taraftan Türklerin Mora Sancak Beyi ikinci kez olarak Malvasia ve Napoli'yi³⁷ muhasara ediyor ve başka bir kara birliği de Bosna'dan doğru Sebenico, Antivari ve Venedik'in başka garnizonlarına taarruz ediyordu (Haziran - Temmuz)³⁸.

³⁵ Bakınız: Papa Donanmasına mensup kadirga ve kaptanların adlarını bildiren not (Cilt II, Sayfa 22). Andrea Doria'nın raporu ve zamanın başka kaynakları.

³⁶ Bakınız: Büyükelçi Tebaldi'nin Modena Dukası ile dosyası (Temmuz-Ağustos 1528) (Venedik Arşivi NERİ tasnifi).

³⁷ Bu iki mevki Mora Yarımadasının güneyindeki üç yarımadadan en doğusunun içinde ve doğusunda olup atlaslarda Nauplia ve Malvasia biçiminde yazılıdır (Çeviren).

³⁸ Bakınız: Hammer. Cilt I, Sayfa 29. Hacı Kalfa (Kâtip Çelebi - çeviren) ve Guazzo'nun deniz tarihleri (Guazzo: Karada olduğu gibi denizde de hatırlanmaya değecek olayların tarihi. Sayfa 460.

Herhangi bir ağır gereksinimi olmadan Andrea'nın uzakta kalması ve Beşinci Charl'ın seferin gelecek yıla erteleneceğini söylemesi³⁹, Birinci François'nın gönderdiği haberler Venedik Cumhuriyeti'nin Beşinci Charl'a karşı güvensizliğini körüküyor ve onun yapacağı haksız bir ihanetten korkutuyordu⁴⁰.

Beşinci Charl Napoli eyaletinin herhangi bir saldırıya uğramayacağından emindi. O halde donanmasını neden doğuya gönderiyordu? Müttefik donanmayı beklettiği için Messia'ya karşı (Papa'nın Hazine Müdürü Ricci Beşinci Charl için bu adı kullanmıştı) yapılan şikâyetler, feryatlar ve yalvarmalar, İmparator'u, müttefik donanmaya Ferrante Gonzaga komutasındaki Napoli eyaleti galilelerini yollamaya zorladı. Fakat bu filoya çıkarma kuvvetleri vermediği gibi yiyecek maddelerini de az olarak verdirmişti. Bunlar, Beşinci Charl'ın seferi yapmak konusunda az istek sahibi olduğunu gösteren delillerdi⁴¹.

Bu isteksizliğin çok doğru olduğunu kanıtlayan olay, Türkleri Girit Adasından bu tarafa çekmek amacıyla Capello ve Grimani'nin "Yunanistan'a saldıralım" önerilerini Gonzaga'nın binbir bahane ile reddetmesiydi. Gonzaga az kuvvet kullanmak suretiyle İmparator bayrağı şerefiyle oynanacağını söylüyor, uzun uzun konuşmalarını, böyle bir harekât yapamayacağı için af dilemekle kapıyordu. Böylece 120'den fazla gali Korfu Adasında atıl atıl duruyordu.

Papa temsilcisi, Venedik'lilerin haberleri olmadan ya da hiç olmazsa, görünüşe göre, Capello'ya haber vermeden Korfu'dan hareket ederek Preveze'ye saldırmaya gitti. Preveze Arta körfezinin ağzında olup körfezi büyük donanmaya karşı kapayan coğrafi bir duruma malikti. Türkler tarafından da düşmanlarının almasına olağan vermeyecek biçimde kuvvetlendirilmişti.

Grimani bu harekâtı gemilerine kürekçi sağlamak için yaptığını söylemiş ya da Hazine Müdürü Ricci'ye yazdığı mektupta harekât hedefini bu biçimde anlatmıştı⁴². Fakat Venedikli ve iyi bir Hıristiyan

³⁹ Albéri'nin yapıtında (Sayfa 110) Tiepolo'nun raporu.

⁴⁰ Charrière: *Négotiations de la France dans le Levant* (Paris 1948) Sayfa 392.

⁴¹ Paruta: Adı geçen yapıtı. Sayfa 417 ve Tiepolo: adı geçen yapıtı. Sayfa 990.

⁴² Guglielmotti: Papa Donanmasının tarihi. Cilt II, Sayfa. 35

olduğu için Türkleri ittifak bayrağına karşı saldırtıp İmparator'un bu millet ile ilişkilerini kestirmek istediği pek açık olarak belli oluyordu.

Girişim mutlu bir sonuç vermedi. Çünkü harekât için yetersiz yere iki gün harcanmış ve Türklerden ağır hasarlar alınmıştı. Olay her tarafta öğrenilince Grimani geri dönmeye zorunluk duydu. Düşmana daha büyük zararlar verdirdiğini düşünerek aldığı sonuçtan teselli bulunmuştu. Guglielmotti, kronolojik sıraya dikkat etmeksizin "10-14 Ağustosta Girit'te bulunan Barbaros'a saldırdı" diye Grimani'yi göklere çıkaracaktı; ama bütün raporlardan anlaşıldığına göre Barbaros haziran ayı sonunda Girit Adasından ayrılmış bulunuyordu⁴³. Halbuki aynı Grimani 19 tarihiyle Ricci'ye yazdığı mektupta Barbaros'un Chio'dan hareket ettikten sonra Eğriboz Adasına doğru rota verdiğini yazacaktı⁴⁴.

Korfu Adasına döndükten sonra, patrik, anlaşmada saptanan sayının yarısı olarak 49 gali ile Andrea Doria'nın 8 Eylülde adaya geldiğini gördü. Bu tarihe kadar Grimani adada hareketsiz kalmıştı. Doria'nın hayatını yazan Sigonio, omni opione celerium diyecekti ama, tahmini kolay olduğu veçhile arkadaşları da aynı kanıda bulunmaktaydılar. Nitekim bir süre sonra Doria'nın navileri de anlaşmada saptanan sayıdan pek az olarak Korfu'ya gelmişlerdi.

Bu arada, gelip Preveze'deki toprakların himayesi altına girmiş olan Türk donanmasıyla ciddi bir biçimde muharebe yapmaya istekli olsa, sayı itibariyle kifayetsiz oluşu ve uzun süre geç kalması küçük bir sakınca olurdu.

Böyle bir durum hasıl olunca, yakın zamanda bile Andrea Doria'nın sevki idaresi pek çok tartışıldı. Özellikle Gravière ve Guglielmotti konuyu yaygın bir biçimde ele aldılar. Bunlar, o zamanın kaynaklarını gözden geçirerek ve deniz stratejisi açısından her iki

⁴³ Guazzo: Venedik Tarihi (1550 yılında yazılmıştır).

⁴⁴ Birbirleriyle tezat teşkil eden bu bilgileri ayarlamak için yazar, yazılarına bir cümle eklemeye zorunluk duymuştur: "Yerlerin birbirlerine yakın olması, mevsim koşulları ve gemilerin hızlarından ötürü haberler çabuk çabuk gidip geliyordu", Öyle ki, P. Guglielmotti'ye göre Barbaros Preveze'ye saldırı yapıldığını haber alır almaz, kendi mevkiinin Grimani'ye bildirileceğini hesaplamış, sekiz günde Girit'teki askerlerini tekrardan gemilerine almış Scio Adasına gitmiş, burada gemilerini teçhiz ederek Eğriboz Adasına doğru yola çıkmıştı.

tarafın hareketlerini derin bir biçimde kritik ederek yapıtlarını hazırlamışlardı⁴⁵.

Öyle sanıyorum ki, modern araştırmacıların gün ışığına kavuşturduğu belgelerin verdikleri bilgilerden haberli olsalardı hem başka hükümlere varırlar hem de çalışmalarında pek çok zaman ekonomisi yaparlardı.

Nitekim Lafuente, Preveze muharebesini anlatırken çok karışık, mutaddan fazla ve aşağı yukarı gerçekleri söylemekten korkan biçimde bilgi veriyor;⁴⁶ bir az sonra da, Cezayir'in işgalinden söz ederken, yazıldığı tarihin özelliğine dikkat etmeden çok ağır yeni bir belge veriyordu. Bu belgenin yazıldığı tarih Beşinci Charl ve nazırlarına karşı yapılan ithamın bir tezahürüydü⁴⁷.

Andrea Doria'nın Korfu Adasına gelişinden birkaç gün sonra Alarcon adlı İmparatorluk ajanlarından bir tanesi tarafından Barbaros'a yazılmış bir mektup söz konusu oluyordu. Barbaros'la muhabere etmek için İmparator'dan tam yetki almış olan Doria ile Sicilya valisi de ajanın fikirlerine katılmışlardı⁴⁸. Arabulucu Türk Komutanına Beşinci Charl'ın Mulay Hasan'a söz vermiş olmasından ötürü Tunus eyaletini veremeyeceğini ve fakat buna mukabil Barbaros'a Bon, Bugia ve Malta şövalyelerinin geri vermeye razı olmaları takdirinde Trablusgarp da dahil olduğu halde Afrika kıyılarının kalan kısımlarını vermeyi vadettiğini söyledi. Buna karşılık olarak da Barbaros'tan istediği Türk Komutanlığından ayrılıp Cezayir'e dönmesi ve Cezayir'e döndüğü takdirde de, bölgenin beyi

⁴⁵ Jurien de la Gravière: Barbaros ve Doria.. Verraggio'nun "Gian Andrea Doria Lepanto muharebesinde" "adlı kitabından (Cenova 1886) söz etmiyorum. Çünkü bu yazar kitabının ilk kısımlarında Andrea Doria'yı savunurken kaynaklardan haberli olmadığını gösteriyor. Ve Amirale yöneltilen ithamların kara faraziyelere dayatıldığını söylüyor (Sayfa 39) ve kaynak olarak da Muratori (!) ve Simondi (!) yi gösteriyor. Aşağıda sıralayacağımız İspanyol kaynaklarından habersiz olduğunu söylemek yararsızdır.

⁴⁶ Lafuente: Histoire General - Genel Tarih. Cilt VIII, Sayfa 341.

⁴⁷ Sayfa 358'de Simancas arşivinde bulunan Alarcon'un 21 Eylül 1358 tarihinde Barbaros'a yazdığı mektup.

⁴⁸ Pues ambos iutos y cade uno por si tienen comision y poder del Emperador par entender con allaos como su propria persona. Sayfa 358.

olmayı sürdürmekle beraber başta Napoli ve Sicilya eyaletleri olduğu halde İmparatorun topraklarına saygı göstermesiydi⁴⁹.

Fakat daha ağır yazıyı, ajanın yaptığı ikinci konuşmayı Beşinci Charl'a bildiren ve iddialar dolu ittifak önerilerini kapsayan 25 Eylül tarihli ikinci mektup taşıyordu. Bu mektubun konuları arasında Venedik Cumhuriyeti de var olup şöyle anlaşılıyordu⁵⁰:

“que si S. Majestad por algunos respectos hiciere la guerra à Venecianos, xue el (Barsarroja) le ayuder à con todas sus fuerzas à Venecia”

Bunlardan başka daha geç tarihlerde sonradan yayınlanmamış belgeler koleksiyonunda başka belgeler de yayınlanmıştı. Bunların arasında da Beşinci Charl'ın nazırları Doria ve Gonzaga'ya Barbaros'la konuşmak için tam yetki verdiğini belli eden belgeler de vardır⁵¹. Bunlardan başka Duro “Marina Espanôla” adlı kitabında başka yayınlanmamış belgeler vermişti. Bu belgelerden anlaşıldığına göre Andrea Doria Barbaros'la 1 Eylül tarihine kadar temas ve muharebe etmişti^{52, 53}.

⁴⁹ Yo les he dicho V. A me sando y lo que yo sabia de como se pudieran haber grandes hecho danos en las tierras del Emperador Y que V. A. les ha susperando de venir à la conclusion de su amistad” S. 359.

⁵⁰ Laufende: Adı geçen kitabı ve kısmı.

⁵¹ Yayınlanmamış belgeler koleksiyonu. Cilt I, Sayfa 207. Beşinci Carl'ın Barbaros'la konuşmak üzere Andrea Doria ve D. Bernardo Gonzaga'ya verdiği yetkiyi kapsayan yazı.

⁵² Duro: Adı geçen yapıtı. Sayfa. 235.

⁵³ Çevirenin mütalaası: Bu, Alarcon hikâyesi Barbaros'un anılarında da vardır. Hayat Tarih Mecmuasında yayınlanan yazıya göre (Cilt I, Sayı I. Tarih. Şubat 1965) bu anıları belge ile saymak gerekiyor. Çünkü yayının verdiği bilgiye göre anı Kanunî Sultan Süleyman'ın emriyle Barbaros tarafından anlatılmış, Muradî Sinan Ağa tarafından kaleme alınmıştır. Bir kopyası Topkapı Müzesi Kitaplığında dört tanesi de İstanbul Üniversitesinin Kitaplığının el yazması kitaplar bölümünde olmak üzere beş kopyadır. Bu kopyaların numaraları da 94 ve 2490 dır. Hayat Tarih Mecmuasındaki yazı serisinde imza yok ama; sorumlu müdür Sayın Yılmaz Öztuna ya da Topkapı Müzesinin rahmetli Müdürü Haluk Şehsuvaroğlu tarafından yazılmış olduğu belli olmakta ve bu suretle belge değeri verilebilmektedir.

Alarcon olayı aynı derginin Cilt I, sayı 10, tarih Kasım sayısında, bir başka türlü nakledilmiştir. Bu yazıya ilişkin bilgi vermeden önce beni bu konuda ikaz etmiş olan değerli ve geniş kültür adamı Sayın Amiral Vehbi Ziya Dümer (Türk Ansiklopedisinin deniz konuları yazarı)'e minnetlerimi arz etmeyi vazife sayarım.

Burada okuyuculara Barbaros anılarından özet vereceğim. Daha geniş bilgi almak isteyenler adı geçen dergiyi başvurabilirler:

Venediklilerin bu kuşklarını doğrulayan bu belgelerden ve özellikle İmparatorun algunos respects olarak Venedik'le savaş yapmak istediğini açık biçimde anlatan belgelerden sonra Andrea Doria'nın sevki idaresine ilişkin mazeret aramanın, ithamlar yürütmenin tartışılması olağan olamazdı. Bunun gibi açık olarak deniz strateji kullarlarına uygun biçimde bir tartışma yapma da olağan olamazdı⁵⁴.

Doria kazanılacak bir deniz zaferinin Venedik'i kudretlendirebileceğini düşünerek Korfu Adasına, açık biçimde Barbaros'la muharebe yapmamak emriyle gelmişti. Belki de, kendisine, Venedik donanmasını sonuna kadar kullanmak ve ondan sonra, uygun bir zamanda, onları Türklerle başbaşa bırakmak için emir verilmişti. Beşinci Charl Barbaros'un bir taraftan Andrea Doria ile muharebe ederken diğer taraftan da Napoli ve Sicilya kıyılarına zararlar ver-dirmeyi sürdüreceğini bildiği için, ne Andrea Doria'nın ne de İspanyol galilerinin tehlikeye sokulmasını istemiyordu.

Eğer Beşinci Charl böyle bir vasıtaya başvurarak kendi İmparatorluğuna avantajlar sağlıyorsa, daha sonra olayların incelenmesinde anlayacağımız gibi, o anda bu biçimde hareket etmekle pek çok kazanç elde edeceğini de kesinlikle düşünüyordu. Pek çok kuşkulananmakta olduğu Osmanlı donanmasının kudreti azalacak ve, aynı zamanda,

Barbaros İspanyol ajanları vasıtasıyla Beşinci Charl'dan "Osmanlı hizmetinden çıkıp da Cezayir'e dönersen seni Kızıldeniz'den Okyanuslara kadar kuzey Afrika'nın tek hükümdarı yaparım. Benimle ittifak yapmanı istemiyorum. Sadece benimle dost ol ve Osmanlı hizmetinden çık ve bu devletle ilişkini kes..." diye mektup alır. Bu mektubu getiren Alarcon değil başka ajanlardır. Barbaros mektubu hem divanda okur, hem de beraber sefere çıktığı serdar Lutfi Paşa'ya nakleder. Öneriyi reddedecektir; ama argo deyişle antika bir adam olan Beşinci Charl'ın başka yollardan kendisine ihanet edeceğinden endişe etmektedir. Lutfi Paşa, ona, "reddetme ve onu oyala diye sağlık verir. Barbaros da Cezayirde vekil bıraktığı oğlu Hasan'a mektup yazarak Charl'ın oyalanmasını emreder. Alarcon'un temas kurduğu Barbaros değil, oğlu Hasan'dır. Alarcon, belki de Barbaros'dan red cevabı alacağını tahmin ettiği için Hasan Bey'e de "Babanı dinleme; Cezayir'de kal; seni buraya kral yaparım" diye vaatte de bulunur. Hatta bir aralık Cezayir'i yakarım yakarım diye tehditte bulunursa da Hasan bey bu tehditlere de aldırılmaz.

Fakat Prof. Manfroni, sonradan göreceğimiz gibi, Beşinci Charl dışında da Barbaros'un Andrea Doria ile bir muhabere yaptığını anlatmaya çalışacaktır.

⁵⁴ Duro (Adı geçen yapıtı ve kısmı) belgelere ilişkin bilgi sahibi olduğunu gösteriyor; ama aynı zamanda yazdığı resmî raporlara dayanarak Doria'yı savunmada da ısrar ediyordu ve yabancı büyükelçilere göstermek için bunu onlara da söylüyordu.

Venedik donanmasını tek başına Osmanlı donanmasının karşısına çıkararak ondan intikam alacaktı.

Bu olayların haziran ayından beri hazırlanmakta olduğuna ve bu olaylara Birinci François'nun da katıldığına ilişkin, asılsız olmayan, kuşkular vardı. Birinci François bundan ötürü Barbaros'la muhabereye başlamıştı. Bizim bu kuşkularımızı destekleyen olaylar Aigus-Mortis konuşmalarından derhal sonra kralın Venedik'e gizliden haberler yollaması; yiyecek maddeleri götürmek bahanesiyle Saint-Blanchard'ı birdenbire doğuya göndermesi⁵⁵ ve Türk donanmasında gördüğü hüsnü kabüldü.

Birinci François'nun İmparatorla konuşmalardan ne gibi avantajlar sağlayacağı ve eski rakibinin kendisine ne gibi öneriler yaptığı açıkça belli olmuyor. Ben de, konuyu havaya uçacak bir faraziye olarak gördüğüm için, bazı yazarları taklit etmek istemiyorum. François, kuşkusuz olarak, mütadı üzerine yapılmakta olan konuşmaların kendisine ne gibi bir yarar sağlayacağını biliyordu.

Karşılaşılan son sorun: Antlaşmayı yapan iki taraf iyi niyet sahibi miydiler; yoksa birbirlerini kandırmaya mı uğraşıyorlardı? Beşinci Charl'in iyi niyet sahibi olmasında kuşku duyulabilirdi. Çünkü Venedik'e doya doya ihanet etmiş bulunuyordu. Venedik'e saldırmak için bir haydudun (Barbaros'un) yardımını sağlayacak, amacına ulaştıktan sonra Barbaros'a da ihanet etmeyi düşünecekti.

Kurnaz ve itikatsız hareket etmeye bile alışmış olarak Cezayir'i almış olan korsan, bu sefer herhangi bir çekingenlik göstermemiş, belki de daha az insafsız davranmıştı⁵⁶. Fakat kendisine yapılan öneri Barbaros'u hoşnut etmemişti. O, Tunus'u istiyordu. Bu isteği yerine getirilmiş olsaydı, belki İmparatora sadık olarak hizmet edebilirdi⁵⁷.

⁵⁵ Charrière'nin adı geçen yapıtında (Sayfa 371) Saint-Blanchard'ın gemi jurnalı.

⁵⁶ Verraggio: Andrea Doria. Sayfa 29-33. Doria'nın şerefini korumak için Barbaros'a haydut diyen dedikoduculara "Barbaros" diyerek ona bir itibar sağlamak için girişim yapmaya kadar çabasını ileri götürmüştür.

⁵⁷ Önceden de belirttiğimiz gibi bizim kaynaklar Barbaros'un Beşinci Charl ve Doria'yı oyaladığı belirtiyorlardı. Nitekim Prof. Manfroni'nin de sonradan belirteceği gibi 1540 yılında imparatorun ajanları Tunus'u vermeye razı oldukları zaman Barbaros, bu sefer, Trablusgarbı da isteyecekti (Çeviren).

İki donanmanın karşılaşacağı bu koşullar içinde esasen bazı kuşklar beslemekte olan Venedikliler İmparator tarafından çifte amaçlı olarak feda edilebileceklerdi. Çünkü Venedik'i riskli bir durum içine sokmak Andrea Doria'ya yetmemiştir, bir de yapılacak bir muharebede yenilgi sorumluluğunu onun üzerine atıp İmparator nezdindeki kredisini yok etmek istemiştir.

Yeni belgelerin olaylara ilişkin kuşkları yok ettiği ve muharebeyi yapanların gerçek düşüncelerini ortaya koyduğu; yaşadığımız dönemde İmparatora hizmet edecek kişi (Andrea Doria-Çeviren) tarafından yapılan sevki idarenin güzel olmadığı açıkça belli olmuştur: Venedik'e zarar verdirmek için yenilmek gibi şerefsiz bir komediyi bile tereddütsüz uygulamıştır. Böyle bir oyun için de kendisinin askerlik şerefini, denizcilik şöhretini ve Ceneviz adını ayakları altında çiğnemiştir.

Zamanın yazarları tarafından birbirlerinden çok ayrıntılı biçimde anlatılmış olan olayları naklederken, olağan olduğu derecede, doğruyu sahteden ayırmak için, yavaş yavaş ilerlemek zorundayız. Çünkü bu sefer için hiçbir kimse Andrea Doria'nın verdiği resmi rapora güvenmemektedir (bunun nedeni açıktır)⁵⁸. Kabahati Venediklilerin üzerine yükletmek isteğine meyletmiş yazdıkları Doria biyografilerine de inanılmamaktadır⁵⁹. Böylelikle ortalıkta yalnız, hepsi de kötümser olan, Venedik'li tarihçiler kalmaktadır. Bunlar da doğal olarak İmparator taraftarlarının kabahatlerini mubalağalandırdıkları için itimada şayan olmamaktadırlar. Muharebenin göz tanığı olan Guazzo, daha sonraki yazarlardan Paruta, Morosini, Sabillico ve başkaları bu arada söylenebilirler... Kısmen diyeceğimiz kaynaklara gelince; Malta Şövalyelerinin tarihçileri, kolayca anlaşılacak nedenlerden ötürü, yüzyıllardan beri Venedik'liler ile mücadele halinde oldukları için, onlara karşı insafsız, D'oria'ya karşı müsaittirler⁶⁰. Alınan haberler, bilgiler, ikazlar, bunları verenlerin

⁵⁸ Duro'nun adı geçen yapıtında (Sayfa 234 ve 454) Preveze muharebesi ve ittifak armadasının hareketi.

⁵⁹ Sigonio, Capelloni, Antonio D'Oria.

⁶⁰ Bakınız: Bosio'nun anlatışına (Adı geçen yapıtı. Kitap III, Sayfa 175 ve sonrası) tanık Paolo Simone'nin raporunu dayanak almıştır. Verraggio, belki de Venedik ile Malta şövalyeleri arasındaki yüzyıllık rekabeti bilmediği için gözlerini yummuş ve Bosio'nun anlatışına tam biçimde uymuştur.

Venedik'lilere dost ya da düşman olduğuna göre ya takdir ya da nefret aşlayan fikirlerle doludur.

Olayların doğru biçimde saptanabilmesi için başlıca tarihçilerin herkes tarafından kabul edilmez, tartışma kabul etmez karakterlerinden yardım görerek çeşitli yazarların verdikleri bilgiler arasında kıyaslamalar yapmaya çalışacağız.

Düşmanla konuşmak konusunda tam yetki sahibi bulunan Doria önerilerini yollamak ve Barbaros'tan yanıt almak amacıyla zaman kazanmak zorunluğunda bulunuyordu. Amacı mukaddes ittifak hedefine hizmet eder görünüp asıl niyetini gizlemek için bir "savaş danışma kurulu" kurmaktan daha uygun bir hal biçimi bulamazdı. Bütün yazarların doğruladığı biçimde Arta körfezini kapayan Preveze'nin önünden pruva hattında geçerek hiçbir yenilgiye uğramadan ağır zayıat verdirmek lüzumlu iken⁶¹ Grimani'nin önerisini fazla tehlikeli bulup bu öneriyi reddetmişti. Çünkü Grimani Barbaros'un donanmasına bu körfez içinde saldırıp ona ağır zayıat verdirmek önerisini yapmıştı. Savaş kurulu da bu öneriyi fazla tehlikeli bulmuş (Gerçekte de öyle idi⁶²) ve reddetmişti.

Bu kanısında Doria haklıydı ve savaş meclisi de, Barbaros'u sığınağından çıkarmak için, Mora Yarımadasının kuvvetli kalelerine saldırmak olarak Doria'nın yaptığı öneriyi kabul etmişti⁶³. Bu biçimde harekât yapmak Doria'nın da gizli amaçlarına hizmet edecek en iyi bir hal biçimi oluyordu. Çünkü ya Barbaros, başta kendisine güvenmeyen Padişahın hafiyesi Murad olmak üzere, danışmanlarını kandırmak üzere denize açılıp Venedik'lilerin üzerine atılacak ya da limandan hiç çıkmayacaktı. Çıkmadığı takdirde de "Andrea Doria Barbaros'u korkuttu" diye büyük ad yapacaktı.

Böylece Andrea Doria kazandığı tecrübelerin verdiği otorite ve işgal ettiği makamın büyüklüğünden ötürü arkadaşlarını kendi fikrine uydurmayı sağlamış oldu. 135 gali ve 50 navi ile denize açılmak

⁶¹ Anlaşıldığına göre Doria limanda yatan Türk donanmasına topçu ateşiyle zayıat verdirmek istemişti (Çeviren).

⁶² Bosio: Adı geçen yapıtı. Kitap III, sayfa 178 ve sonrası; Paruta: Adı geçen yapıtı. Cilt II, sayfa 60; Giovio: Adı geçen yapıtı. Cilt IV, kitap. 38. sayfa 478 ve sonrası.

⁶³ Bosio, Paruta, Giovio, Sandoval'in adı geçen kitapları.

için esasen gereken tertipleri almıştı⁶⁴. Venedik kadırgalarındaki asker sayılarının az olduğu ve her bir Venedik galisine 25 İspanyol askeri bulunduğu için Venediklilerin üzüntü çekmekte olduklarını da anlamıştı⁶⁵.

Yapılan bu hareket Venediklilere karşı beslenen güvensizliğin bir kanıtıydı: Venedik galilerinin yüzyıl başında aldıkları fena şöhretin bir sonucu olmuştu bu tertip. Bu fena şöhret Luis XII'nin, o zaman, Venedik donanmasına ilişkin sert sözler söylemesine de neden olmuştu⁶⁶. Bir de Venedik İspanya'ya güvenmiyorsa İspanya'nın da ona güvenmeyeceği doğaldı⁶⁷.

Fakat Doria'nın Venedik gemilerine İspanyol askeri yüklemekteki amacı onun muharebe yapmaya istekli olduğunu gösterecek miydi? Bu hal tarzı amiralin düşmanına ciddi olarak saldırmak kararında olduğunu kanıtlayabilecek miydi?

İşte ben riskli bir faraziyeyi yürütmek istemeyip olayı anlatmanın da kolay olmadığını itiraf etmek istiyorum. Fakat Doria'nın bu buluşu bana onun kurnazlığının bir kanıtı olarak görünmektedir. O, Venedik genel kaptanı Capello'nun Venedik'in şeref ve itibarını düşürecek bir öneriyi kabul etmeyeceğini biliyor ve böylelikle gelecek sevki idaresine peşin bir mazeret bulmuş oluyordu. O diyebilirdi ki,

⁶⁴ Guglielmotti tarafından mutadî biçiminde hazırlanmış ve birinci cildinin 45. sayfasında yayınlanmış cetvele bakınız.

⁶⁵ Acaip olan taraf Venedik kaynaklarının bu bilgi konusunda susmuş olmalarıdır. Belki duydukları hiddet Paruta ve başkalarını vatana karşı yapılan bu tecavüze ilişkin olarak onları fikir yürütmemeye zorlamıştır. Böylece Venedikliler bu tecavüzleri kabullenmiş oluyorlardı.

⁶⁶ Çünkü Venedikliler ganimet toplamayı hedef alan harekât yapmayı daima deniz muharebesi yapmaya tercih etmişlerdi (Çeviren).

⁶⁷ Guglielmotti, Andrea Doria'nın küstah önerisine muhtaç olduğunu göstermiş; fakat kendisi Grimani, Canale ve Scherzi'lerin komuta ettikleri galiler için söylediklerini hatırlamamıştı. Verraggio (Adı geçen yapıtı. Sayfa 451) Venedik ile İspanya arasında bir kin ve nefretin hüküm sürdüğünden kuşkulunmakta ve Doria'nın önerisini doğru bulmaktadır. Hatta ihanetin yapıldığına inanılmasını eleştirmemektedir. Eğer bu eleştiriler kaynaklar bilinmeden, daha önceki olaylardan haberli olmadan ve zamanın taşıdığı karakter bilinmeden yapılmış ise "Bu sözler eleştiriye şayan değildir" demek kolaydır.

(nitekim bibliyografyasında da söylemişti) “Venediklilere güvenmediğim için muharebe yapmaktan sakındım”⁶⁸.

Preveze muharebesinin bütün ayrıntılarını uzun uzun inceleyen ve az bilinenler de dahil olduğu halde bütün kaynakları büyük bir dikkatle eleleyen bana göre Doria'nın yaptığı öneri doğru ve iyi tertiplenmiş bir teklifti. Çünkü öneri Venediklilerin red etmesi ve sonunda bütün kabahatleri peşin olarak Venedik'lilere yükletmek için hazırlanmış bir tasarıydı. Doria böyle bir oyun hazırlamıştı. Hulasa; üzerinde durulmaya değmez bir belgeydi bu. Fakat tekrarlıyorum: Belge eksikliğinden ötürü bu faraziye üzerinde ısrar etmeye cesaret edemiyorum. Pek yeni olan bu belgeyi de riskli bir belge olarak kabul ediyorum.

Doria, Capello'dan kesin biçimde red yanıtı alınca, büyük bir zekâ ile, amacını gizlemek için önerisinde ısrar etmemeye karar verdi. Ektiği anlaşmazlık tohumu ilk semerisini vermişti.

Muharebe hazırlığı için birkaç gün daha geçtikten sonra müttefik donanma 25 Eylül günü Korfu Limanından hareket etti. Denizci bir kişi olup bütün harekâta katılmış olan Guazzo'nun anlattığına göre ilk hattaki gemi toplamı 71 olup Francesco Doria ve Venedik'li Bondolmiero komutasında bulunmaktaydı⁶⁹. Bunları aralarındaki mesafeler ikişer milden fazla olan üç filo halinde ana kuvvet izliyordu. Öncü filoda 27 gemisiyle Papa filosu vardı. Guazzo bu filodaki gemi komutanlarının adlarını bile veriyordu. Filo gemilerinin çoğunluk gemi komutanları Venedik asıllı bulunuyorlardı. Sonra, ortada İmparatorluk donanması yer almıştı. Bu filo Antonio Doria'nın 6, Ferrante Ganzaga komutasında olarak Sicilya'nın 4, Toledo komutasında olarak Napoli'den 5, Malta Şövalyelerinin 4, Monaco

⁶⁸ Sigonio'nun söylediklerine bakınız (Adı geçen yapıtı. Sayfa 69-70): “Negue Videre alacriter Venetos ad aequandam aciei frontem prodire” Bundan sonra da şunları yazmıştı: (Serbest olarak İtalyanca yazıyorum): “Venediklere karşı olanlar diyorlardı ki Capello İspanyol takviyesini almak istemediği gibi (Yani Venedik gemilerine İspanyol askeri sokmak istemediği gibi - Çeviren) kendi isteği dışında deniz muharebesine de derhal başlamak istemedi. Fakat Onlar Meclisinin düşüncelerine aykırı olarak Senato'nun muharebe istemesine karşılık bu meclis, daima muharebe yapmanın aleyhinde bulunmuş; Doria'ya da gizliden “Muharebe yapma” diye emir vermişti. Bu meclisin Capello'ya da aynı emri vermesi gerekirken bunu yapmamıştı (Sayfa 71). Kurd - Kuzu hikâyesi.

⁶⁹ Guazzo: Adı geçen yapıtı. Sayfa 463.

Prensinin 2, Aguilar kontunun 4 ve Andrea Doria'nın 22 galisinden kurulmuş olup toplam 47 gali tutuyordu. İmparatorluk donanmasından pek çokları dezarme edilmiş, ya da Korfu Adasında bırakılmıştı. İspanya galileri ise bildiğimiz nedenlerden ötürü Batıda bırakılmıştı⁷⁰. Artçı filoda da 65 galisiyle Venedik genel kaptanı (Capello – Çeviren) ve ast komutanları Francesco Pasqualigo ve Alessandro Contarini bulunuyordu. Venedik öteki galilerini kıyı karakolu amaciyle Adriyatik Denizinde bırakmıştı.

Hıristiyan donanmanın toplam kuvveti 139 gali ve 70 navi olup bu donanmanın içinde Bondulmiero dev galisi de yer almıştı.

Güneye doğru seyrederek Arta körfezine böyle gelindi. Burada Doria gemilerine, harekât ve muharebenin anlatılışı sırasında adı geçecek olan, Azia burnu önünde demirlemelerini emretti.

Bir gece önce Venedik'lilere karşı muharebe yapmasını tahrik eden Alarco'nun mektubunu unutmduğumuz Barbaros, Osmanlı tarihçilerinin birleşik olarak belirttiklerine göre askerî olan nedenlerle denize çıkmak istemiyordu⁷¹. Fakat yanında bulunup ne deniz harp sanatından haberli olan ne de Barbaros'u sevmeyenler onu "Denize çıkmazsan seni Padişaha haber veririz" diye tehdit etmişlerdi de Barbaros öyle denize çıkmıştı⁷².

Bundan ötürü Barbaros, ilk önce, olağan olursa müttefik donanmayı Preveze tahkimatının topları üzerine çekmek için bazı gali gruplarını denize çıkarmış ve bu oyunda başarı kazanmadığı için Sinan Paşa'nın ısrarlarına uyarak denize açılmıştı⁷³. Sinan Paşa düşmanın

⁷⁰ Yazarın bildiği neden bu galilerin, Fransızların Cenova'ya bir baskın yapmaları olasılığına karşı savunma düzeni olmalıydı (Çeviren).

⁷¹ Türk kaynakları böyle bir fikir ileri sürmemişlerdir. Esasen elimizde de kaynak denebilecek bir Türk kitabı yoktur. Yazar bir "Hacı Kalfa'nın deniz tarihinden" söz ediyordu. Sayın Amiral Vehbi Dümer bu Hacı Kalfa'nın Kâtip Çelebi olduğunu ifade etti. Bundan ötürü kendisine teşekkür ederim. Fakat bizim kitaplarımıza göre denizlere açılmak istemeyen, Barbaros değil de, astlarıdır (Bakınız: Afif Büyüktuğrul: Osmanlı Deniz Tarihi. Cilt 1, sayfa 241-247). (çeviren)

⁷² Eğer Doria, Grimani'nin önerisine uyup kaleyi işgal etmek üzere Arta körfezine donanmanın milis kuvvetlerini çıkarmış olsaydı gali ve navilerindeki insan gücünü zayıflatıp Barbaros'a iyi bir fırsat hazırlamış olacaktı. "Gülmek için" yapılan bir savaşta Doria çok mükemmel olan amirallik niteliğini korumak istiyordu. Askerî sanatı belirli bir biçimde anlayan Guglielmotti'nin bunu anlayamamış olması oldukça acıdır.

⁷³ Barbaros denize zorla değil gönül rızasıyla çıkmıştır (Bakınız: biraz önce belirttiğim Osmanlı Deniz Harp Tarihi kitabı). (çeviren)

olası bir çıkarmasını önlemek için bir milis birliğinin karaya çıkarılmasını ve orada savunmaya hazır beklemesini önermişti.

Barbaros da Doria gibi, muharebe yapmaktan sakınmak istiyordu ve fakat yanlışlık yapıp yenik bir komutan durumuna düşmemek için, denize çıktıktan sonra kazanmak için her çareye başvurmuştu.

Arta körfezine girmenin ağır bir yanlışlık olacağını takdir eden Doria, Barbaros'u denize çıkarmak için başka bir çareye başvurmanın gerekli olduğunu düşünerek bazı Türk mevkilerine saldırmaktan başka verilecek karar olmadığını düşünmüştü.

Doria, Santa Mauro (bizim kitaplarımızdan bazıları bu adayı Aya Mavro diye belirlerler - Çeviren)'ya doğru güney rotasını sürdürmek için emir verdi⁷⁴.

Hristiyan armada bütün geceyi bu rota üzerinde seyrederek geçirdi ve 27 Eylül sabahı bu adanın dolaylarına geldiği zaman Türk donanmasının kendisini izlemekte olduğunu farketti. Barbaros gözlemci olarak donanmasına katılan kişilerin ısrarlarına fazla dayanamamış, çok üstün bir düşman donanmasına taarruz etmek fikrini protesto etmekle beraber geceleyin limandan çıkmaya zorunluk duymuştu. O, donanmasını pek nazik ve bilgili olarak beş guruba ayırmıştı. Guruplar arasındaki irtibatı da fustalar (bir cins hızlı savaş gemisi - Çeviren) aracılığıyla sağlıyordu. Öncülük vazifesini, kendisinin itimadını kazanmış, daha sonra kendisi gibi haydut olmuş ve kendisinin yerini bile almaya layik Dragut'a (Türkler bu kişiye Turgut reis diyorlar) vermişti. Ortada ve yanlarda muharebe nizamında seyretmekte olan kendi ve ast komutanları yönetiminde galiler vardı. Arkadan da ihtiyat kuvveti olarak Cezayir büyük galileri geliyorlardı⁷⁵.

Burada gizli anlaşmalar olmasa zorunlu olarak bir muharebe vukua gelebilirdi. Bu muharebenin hedefi de Akdeniz egemenliğini almak olurdu. Kuvvetten yana üstün olunca eski Türk saldırılarının

⁷⁴ Olayı Paruta ve Doria aynı biçimde anlatmaktadırlar. Paruta, Andrea Doria'yı yeni tanımakla beraber, Guglielmotti'nin yapıtı gibi 26 Eylüldeki sevki idaresinden ötürü onu eleştiriyor. Ona göre Doria sevki idaresi mantık çerçevesinde ceryan etmiştir.

⁷⁵ Adı geçen yerlere ilişkin olarak birbirinin çok aynı bilgiler veren Guazzo, Paruta ve Giovo'ya bakınız. Hammer de az ayrıntılı bilgi vermiştir.

intikamını almak söz konusu olunca ve Osmanlı Deniz Kuvvetini bir vuruşta yıkmak isteyince Hıristiyanlar yenmek zorundaydılar ve yenebilirlerdi de. . . .

Halbuki o kadar nizamsız ve karışık sahneler ortaya çıktı ki, eski tarihçiler bunların nedenlerini anlatamadılar. Modern tarihçilerden Gravière ve Guglielmotti bu karşılıkları anlatmaya çalışacaklardı. Bir tanesi taktik fikirlere dayanıyor; öteki de ihanetin yalnız İspanyollar tarafından yapıldığını ortaya koyuyordu. Biz İspanyol tarihçilerinin susmaları ve Venedik tarihçilerinin de mübalağalı biçimde yazmaları arasında kalmış olarak durumu gayet iyi anlayabiliyorduk. Çünkü perde arkasında oynananları belgelerden öğrenmiştik⁷⁶.

Andrea Doria uzun bir süre Türk donanmasının harekâtını gözledikten sonra Barbaros'un kendisine saldırmak için zorunluk içinde bulunduğunu ve muharebenin kaçınılmaz bir olay olacağını anlamıştı. Venedik'liler ve Papa'lıları muharebeyi kabul etmekten vazgeçirmek olanaklarını araştırmaya başlayıp filo komutanlarını çağırttı. Kurulan savaş meclisinde, müttefik donanmanın yenilebileceğini ve bundan sonra Ege Denizindeki Venedik kolonilerinin, Napoli ve Sicilya eyaletlerinin savunmasız kalarak düşman saldırısına uğrayabileceğini söyleyerek iki komutanı tehlikeli bir duruma girmekten vazgeçirmeye çalıştı. Yakınında herhangi bir liman bulunmayan, yüksek tepe ve kayalarla dolu ve sığınabilecek bir tarafı olmayan kıyılar önünde muharebe yapmak, Doria'ya göre tedbirli bir hareket olamazdı. Bunlar ve bunlara benzeyen fikirler Amiral Jurien De la Gravière gibi değerli bir asker tarafından nasıl mazeret olarak kabul edilebilirdi? Bunu bilemem^{77, 78}.

⁷⁶ General Verroggio (Adı geçen yapıtı) için ne düşünülebilir? O Doria'ya mazeret bulabilmek için şunları yazmıştır: "Rampacılar fazla yağmurdan güverte altına sığınmışlardı. . . ." Sanki yağmur yağdığı zaman silâhları korumak için tapalar yokmuş gibi.

⁷⁷ Girişi kolay bir liman önünde muharebe yapmak lüzumuna ilişkin olarak onun adı geçen kitabında "Barbaros ve Doria" adlı kısma bakınız.

⁷⁸ Preveze muharebesi müttefikler arası politika etkisinde yapılmış bir muharebe olduğu için sadece taktik ve stratejik fikirlerle eleştirilemez. Üstelik yapıldığı dönemin deniz mücadele biçimi de kendine özeldir: Ganaim toplayacak bir deniz çatışması stratejinin gereği olan deniz muharebesi yapmaya tercih edilmektedir. Üstelik bu muharebeyi yapmakta ya da yapmamakta Barbaros ve Andrea Doria'nın kişisel çıkarları rol oynamış olmalıdır. Kıyaslamada dikkate alınması gereken en

Eşit ya da az kuvvetlere malik olsalar bile bütün Ceneviz'li amiraller ya kazanmak ya da ölmek için muharebe yapmışlardır. Bunlardan pek çokları Papanino, Filippo ve Lambo gibi hepsi de Doria ailesine mensupturlar. Bunların hepsi de kıyıların karakterlerini, zafer kazanmak olasılığı ve mukadder bir yenilgiyi düşünmeden düşmanlarına saldırmışlardı. Kanularıma göre Andrea Doria da, Barbaros'la yapılmakta olan anlaşmalara bağlı olmasa, muharebe yapmaktan başkasını konuşmayan değerli insanların kurduğu bir savaş meclisi huzurunda çekingen hareket etmekten söz etmeyi kendisi için bir küçüklük sayardı. Kesin bir zafer kazanmak ümidi içinde cephe kurup muharebe yapmakta ısrar eden Grimani ve Capello önünde onun yüzünün nasıl kızarmadığını bilemem.

Çoğunluğunun kendi fikirlerine karşı olduğunu anlayan ve Capello'nun kendisini protesto edip "Hep beraber muharebe yapılmayacaksa, ben kendi filomla, yalnız kendi başıma, düşmana karşı gideceğim" dediğini duyan Doria muharebe yapmaya razı olmuş görünerek donanmaya muharebe işaretini çekmişti. Muharebe yapmak üzere rota değiştirildiği zaman öncülük yapmak vazifesi Venediklilere düştü. Doria yine merkezde kalmış ve Grimani de artçı olmuştu. Fakat bu düzen Başkomutanın hoşuna hiç gitmemişti. Çünkü Venedikliler doğruca saldırıya geçebilecekler ve Doria'nın her ne pahasına olursa olsun sakınmak istediği bir durum meydana gelebilecekti. Bundan ötürü öncülük vazifesi kendisi tarafından alınıp Venedik'lilerin seyir planındaki eski yerlerini almalarına ısrar etti. Bundan sonra da o zamana kadar yedekte çekilmekte olan navilere hattaki mevkillerini almalarını emretti (Buradaki hat deyiminin muharebe hattı olduğu anlaşılıyor-Çeviren). Fakat rüzgâr navilerin bu manevrayı yapmalarına engel oluyordu. Gerçek birer müteharrik kale manzarasını taşıyan galiler öteki gemilerin gerisinde kalmış durumdaydılar. Hareketsiz kalmışlardı ⁷⁹.

Bunun üzerine Barbaros, Andrea Doria'nın kendisini taciz etmeyeceğinden emin olarak ucuza bir şeref kazanmak düşüncesiyle mahir kararını verdi. O kadar ki, hemen Venedik galilerine saldırılacaktı. Grimani ve Capello, Andrea Doria'dan muharebeye başla

son neden Preveze muharebesinin Hıristiyan âlemi ile Osmanlı donanması arasında yapılmış olan ilk büyük silâhlı çatışma olmasıdır (Çeviren).

⁷⁹ Guazzo: Adı geçen yapıtı.

emrini bekliyorlardı. Halbuki, Guazzo'nun yazdığına göre, böyle bir durumda Doria kısa bir yoldan yardıma koşacağı yerde, düşmanı ağır toplarla mücehhez kendi gemileri üzerine çekmek amacıyla yelkenli galilerin etrafında çok geniş bir çark yaparak uzaklaşmaya başladı ve sonra da doğudan ve batıdan eski yerine döndü⁸⁰.

Yapılan bu manevrayı tekrardan düşünürken bazı yazarlar aşağıdaki gibi bir mütalaa yürütmeseler biz de bir dereceye kadar Doria'yı mazur görebilirdik. Çünkü aşağıdaki biçimde yazarak kendi kabahatlarının suçunu Venedik'lilere yüklemek istemişlerdi: "Andrea Doria muharebenin yapılması için verdiği emre Capello'nun tereddüt gösterdiğini ve bu suretle kaçmaya niyetli olduğunu görünce, tek başına kalmamak için yelkenlerini sardırıp çekilmeye zorunluk duydu⁸¹.

Daha fazla olarak Lafuente'nin belgeleri, çok dikkatli olmayan okuyucuları yanlışlıklara doğru sürüklemek sanatıyla hazırlanmış bu hikâyeleri her türlü zan ve kuşkudan uzaklaştırmaktadır⁸². İşte inkâr edilemez biçimde ve anlamsız bir hareketinden ötürü Doria'yı suçsuz göstermek için Venedik'lileri kandırmak isteyen bir yazar ve fakat ithamları yalanlamaya hazır duran Capello...

Doria'nın yaptığı manevrayı gören Capello, onun Venedik galilerini tek başlarına terk ettiğinden kuşkulananak hemen bir fustaya atlayarak Başkomutan galisinin bordası altına gitmiş ve herkesin

⁸⁰ Guazzo: Adı geçen yapıtı. Sayfa 475. Bu anlatışta Sandoval da kendisiyle beraberdir (Adı geçen yapıtı. Sayfa 185).

⁸¹ Sigonio'ya bakınız: Adı geçen yapıtı. Sayfa 212-243. Burada Sigonio Doria'nın, vazifelerini yapmaları için acele olarak müttfiklerini gönderdiğini yazar.

⁸² Andrea Doria'nın Barbaros'la olan muharebesine ilişkin bilgi aldığı ve İspanyol politikasını da bildiği için DE LEVA'nın kendisini kanmaya kaptracağı olanaksız gibi görünüyordu (Lakin kendisinin deniz sorunlarına ilişkin bilgisi gerçekten yoktu). Bundan ötürü "çok çeşitli şikâyetleri ve meydan nutuklarını bir tarafa atıp adalet ve takdirleri ortaya koymak bir borçtur" diye yazmıştı. Bana göre yanlış değerlendirilmiş olmakla beraber Paruta'nın bir girişiminden yararlanarak Doria için yapılan ithamlara karşı durum almayı reddetmişti. Nitekim Paruta "Venedik Senatosu, yüksek meclisle beraber olarak, ruh haletini bildiği bu adamlar cumhuriyeti ittifaka sokmak ilgisini duymadı ve saire..." dediği halde DE LEVA bu cümleyi "Binbir ters fikir arasında Doria'nın kendisine en uygun gelen öğütü tutması Venedik Senatosu için bir zafer olmuştu" diye yorumlamıştı. Bu sözlerin altında Doria için beslenen bir itimad fikri gizli kalyordu. Lakin gerçek büsbütün başkaydı.

duyacağı biçimde bağarmıştı: “Ne yapıyoruz? Biz neden gidip düşmanı imha etmiyoruz? Ben ve gelilerim yalnız olsaydık hemen gerekli olan vazifeyi yapardık. Sizler gelmediğiniz için bunu yapamıyoruz. Ama; düşmana saldırmak için bizden kuşkulanıyorsanız galilerimle saldırıya ilk önce ben kalkacağım ⁸³.”

Aşağı yukarı bütün tarihçiler bunu böyle anlatıyorlar. Tarihçilerin bu sözleri unutmamaları Venedik’liler için büyük bir şans olmuştur. Capello’nun bağirtısı pek çok Venedik galisi mürettebatı tarafından duyulmuş ve Capello’nun başındaki hasır şapkayı çıkararak salladığı ve Doria ile böyle konuştuğu görülmüştü. Bundan ötürü Sigonio ve durumla ilgilenip gerçekleri saklayan başka bütün yazarların fena imaları boşa gitmekte ve yarım ağızla ortaya attıkları ithamlar derhal yalanlanmış olmaktadır ⁸⁴.

Burada Doria’nın bir tanesi muharebe yapmaktan kaçmak öteki de Venediklileri şerefsiz bir duruma düşürmek için, ikili amaçla hareket ettiği açıkça belli olmaktadır. Venedik galilerine yirmi beşer İspanyol asker koymayı düşünmesi de, onun, bu şerefsizliği Venediklilere yüklemeyi peşin karar olarak vermiş olduğunu gösterir. Burada, nihayet, Doria’nın fena bir niyetle hareket etmiş olduğu belli olmuştur. Kendisinden yanıt bekleyen Capello’ya “Vazifemi yapacağım için beni izleyiniz” dediği batıdan doğuya doğru iki kez manevrayı tekrarlamış; yelkenli gemilere az bir mesafeden geçerek, yeniden çekilmiştir.

Bu ileri geri hareket ona oldukça büyük bir zaman kaybettirdi. Bu arada Boldumiero büyük galisi tek başına büyük bir Türk kadırga kitlesine karşı muharebe ve savunmasını sürdürmüş, bir tane Türk kadırgasını batırmış ve böylelikle, mürettebatının gösterdiği kahramanlıklarla, İmparatorluk tarafından yapılan bütün ithamları yalanlamış olmuştur ⁸⁵.

⁸³ Guazzo: Adı geçen yapıtı ve kısmı. Bakınız: Duro: Adı geçen yapıtı. Sayfa 239.

⁸⁴ Andrea Doria’nın Barbaros’la yaptığı muharebelere ilişkin bilgileri not olarak özetleyen Duro’nun bu komutanın sevki idaresini anlatmak için, La Gravière’nin stratejik karakterdeki fikirlerini borç alması acaiptir. Çünkü bu konuda birinin verdiği bilgi ötekinin ver.....

⁸⁵ Boldumiero büyük galisinin yaptığı manevraya ait ayrıntılı rapor yayınlanmıştır (Guazzo: Adı geçen yapıtı ve kısmı. Sayfa 240 ve sonrası). (Duro’ya da bakınız: Adı geçen yapıtı. Sayfa 237).

Nihayet mütteliklerin yapacağını bilmeden ve atış menziline girmek umudu içinde onu izlemekten doğan karışıklık içinde biri Venedik öteki de Papalığa ait iki gali Türk artçılarının arasına düştü, değerli bir biçimde muharebe ederek, üstün Türk kuvvetlerinin yetişmesi karşısında muharebeden çekilmeye zorunluk duydu⁸⁶.

Bu bakımdan Doria bir taraftan bağırarak muharebenin yapılmasını isterken diğer taraftan tam kürekle muharebe alanından uzakta kalınca Venedik'liler sayıca üstün olan Türklerin baskısına uğramamak için, onu izlemeye zorunluk duydular⁸⁷. Aralarında Sandoval da olduğu halde bazı yazarların akşam olunca Doria'nın, iyi bir yerde olduğu için, komutan gemisinin seyir fenerlerini söndürdüğünü yazmışlar; diğer bazıları da bunu inkâr etmişlerdi. Lakin kesin olan nokta Doria'nın, çekilmek için, herhangi bir emir vermemiş olması ve bütün hızıyla Preveze sularını terk etmiş olmasıydı. Rüzgârın kalmış olmasından ötürü, şayet Barbaros durumdan yararlanmak yolunu bilmiş olsaydı Andrea Doria'nın bütün navileri ona av olarak yakalanacaklardı⁸⁸.

Fakat haydut (Barbaros - Çeviren), Doria'dan sonra herkes arasında düşmanın çekilmesindeki nedeni bilen tek kişi olduğu için, bir süre Türkleri oyalamış ve Doria'nın top menzili dışına çıktığına emin olduktan sonra navileri avlamak işaretini çekmişti. Türklerin pek acı olarak eleştirdikleri bu tedbirli davranışa rağmen beş İspanyol gemisi Türklerin eline geçmişti. Bunlardan bir tanesi duba biçimine girinceye kadar Türklere mukavemet etmiş, bundan sonra da kurtulup Korfu Adasına gelmişti. Düşman saldırısına uzun süre karşı koyan bir Venedik büyük galisi de azamî derecede sakatlanmaktan kurtulmuş ve donanmasının kalan kısmına katılmıştı.

⁸⁶ Burada da Durante'nin (Yani Doria'nın - Çeviren) raporu Venedik galisinin derhal teslim olduğunu; içinde elli tane İspanyol askeri bulunan Papa galisinin ise saatlerce mukavemet ettiğini yazmakla Venediklileri itham etmek istemiştir (Duro: Adı geçen yapıtı. Sayfa 243).

⁸⁷ Antonio Doria da verdiği kısa bilgide akrabasının çekilme alametleri gösterdiğini yazmıştı. Buna rağmen Duro, Durante'nin raporuna dayanarak ve bu rapora "Tam biçimde güvenilebilecek bir belge değildir" diyerek bu olayı inkâr etmişti.

⁸⁸ Pek çok gali o zamana kadar Puglia'ya gittiği için, düşmanın bu galilere saldırmaması büyük şans olmuş; böylece şerefli bir çekilme yapılmıştı (Guglielmotti'nin adı geçen yapıtı. Cilt III, sayfa 73'te Ricci'nin raporu).

Armadanın kuvvetten yana daha zayıf ve muharebeye daha az hazır bir düşman karşısında bu kadar beklenmedik ve hiddet uyanıdırıcı biçimde kaçmış olması bütün Avrupa'da çok büyük bir tepki yaratmıştı. Karşılıklı olarak protestolar, ithamlar, hakaretler, zamanın yazarları tarafından belirtildiğine göre çok canlı ve hareketli olmuştu.

Doria ile Barbaros arasındaki gizli haberleşmeye gelince; anlaşmalardan bazı haberler sızmış ve bu arada, bilindiği gibi Paruta, muharebeden bir akşam önce Barbaros donanmasına mensup büyük bir galinin İmparatorluk donanmasının komutan gemisi yanına geldiğinin görüldüğünü ve bundan sonra da iki komutan arasında danışmalı bir anlaşma olduğu sonucunun çıkarılmış olduğunu yazmıştı. Şimdi yeni belgeler bu durumu gerçekleriyle gün ışığına çıkarmıştır⁸⁹.

İspanyollar ya görüldüğü gibi Durante'nin raporlarında belirttiği biçimde Venediklileri emirlere itaat etmemekle itham ederek kabahatleri onlara yüklemek olanaklarını araştırıyor ya da kabiliyetsizlik, kurnazlık ya da fazla bilgiç olmasından açıkça Doria'ya itham ediyorlar⁹⁰.

Ammirato'ya inanacak olursak bu kişi Andrea Doria'ya karşı çok sert bir durum ve çok ağır yenilginin bütün kabahatlerini ona yükledi. O "Ağır sözler yüzüne söyleniyordu; bütün dünyaca duyulan hiddet yüzüne tükürülecek kadar büyüktü" diyordu⁹¹. Doria, takdire şayan bir hareket olarak bütün bu itham ve hakaretlere büyük bir sükunetle tahammül etti. Kendisini affettirecek bir beyanda bulunmadı. Hiç olmazsa bizim müşahedelerimize karşı mazet aramak olanaklarını da aramadı. Ammirato'ya göre Doria İmparatora karşı büyük hizmetler görerek borcunu kat kat ödemişti. Kendi hesabına, özellikle Venedik'liler olmak üzere herkesi kendisine

⁸⁹ Venediklilerin Preveze muharebesine ilişkin olarak ne düşündükleri aşağıdaki mektup parçasından belli olmaktadır; "Bir soylu kişi bana dedi ki Prens Doria geçen aylarda Barbaros'la muharebe yapmak istemiyor; çünkü haşmetli İmparator belki de İtalya'ya da kral olmak için kuvvetli emel besliyor; ilk önce İtalya kralı olarak Papa'nın kendisini vaftiz etmesi gerek". (Büyükelçi Tebaldi'nin 21 Aralık 1538 tarihiyle Venedik'ten yazdığı mektup (Venedik arşivi NERİ tasnifi).

⁹⁰ Sandoval'a bakınız (Vida Y echos Etc. Sayfa. 185) "Aviendo a quel dia la heura Y fama que de bon capitan tenia porquerer saber mucho".

⁹¹ Ammirato: Filoransa Tarihi. Sayfa 662-64.

karşı besledikleri haksız fikirleri boşaltmak için serbest bırakmıştı ve sadece intikam hissiyle, sevki idaresine ilişkin dedikodulu sözler yayıp durmuştu.

Ya gerçekleri bilmeyen ya da gerçeklerin söylenmesini uygun görmeyen Papa da, Doria'ya karşı üzüntülerini beyan ve onu sadece kendi galilerinin kurtarılmasını düşünmekle itham etmişti. Yine Papa'ya göre Beşinci Charl'dan iyi bir ücret aldığı için, Türk donanmasının kudretini muhafaza etmesinde büyük çıkar görmekteydi⁹².

Yalnız Beşinci Charl, Capelloni'nin yazdığına göre, sonradan oğlu Flipp II'nin Gian Andrea'yı Lepanto muharebesindeki tutumundan ötürü yaptığı gibi övmüş⁹³ ve onun vazifesini yapmış olduğunu söylemişti. İmparatora göre Doria'nın şerefini, kabiliyetini, askerlik ve denizcilik şöhretini ortaya koyarak İspanyol davasına yaptığı hizmeti hiçbir mükâfat ve Kral tarafından verilecek yüksek payeler karşılayamazdı.

Fakat böyle bilerek muharebe yapmaktan kaçmak gerçekten İmparator'a bir hizmet mi oluyordu?

Eğer muharebeden sonraki olaylara bakılacak olunursa soruya olumlu bir yanıt verilemez; çünkü İmparatorluğun dâvası ne Barbaros'u kazanmak ne de Venedik'lileri İspanyol'ların parmakları içine düşürmekti. Nitekim tehlikeyi gören senatörleri derhal ittifaktan ayrılıp Türklere barış ilişkilerini yenilemek için acele çareler aramaya başlamışlardı.

Muharebenin uzak sonuçlarına bakacak olursak; Preveze'den kaçmak İspanyollara otuz yıllık mahcubiyet, ağır zararlar ve deniz yenilgilerine mal olmuştu. Tam da Akdeniz eğemenliğini kazanacağı bir anda Beşinci Charl, Andrea Doria vasıtasıyla pek rezil bir halde bunu kaybedip Türklere bırakmıştı. Bu davranışın üzücü tepkileri Cezayir'de bizzat görüldüğü gibi aynı rezilliği halefi de Cerbe muharebesinde görmüştü⁹⁴.

⁹² Papa, sanki şaka eder gibi, şunları söylemişti: "Prens Doria dünyada kendisine itibar sağlamış olan kendi galilerini yapacağı girişimden ötürü riske sokmamak için tedbirli hareket etti. Galilerini kaybedip bu itibarı yeniden elde etmeye başlamak niyetinde değildi" (Roseo: Adı geçen yapıtı. Cilt IV, sayfa. 229-30).

⁹³ Capelloni: Adı geçen yapıtı. Sayfa 79.

⁹⁴ Preveze muharebesinden sonra özellikle Turgut Reis İspanya ve İtalya denizyollarına ve kıyı ticaret merkezlerine saldırarak Akdeniz devletlerine çok büyük zararlar vermiştir. Beşinci Charl, korsanların yuvası saydığı Cezayir'i

Preveze günü İspanyol armadası için, yüz şerefli yenilgiden başka meş'um bir gün oldu ve düşünülerek yapılan bu kaçış tepkileri Lepanto muharebesine kadar pek çok yıllar ve hatta daha sonraları da görüldü.

Kendi konularına büyük bir aşkla bağlı bulunan ve bu aşkın etkisinde olayları büyük mübalağalarla anlatan kardinal Guglielmotti, olaylar arasındaki bağlantıları da açık biçimde görerek, Preveze muharebesini şöyle özetlemişti: O ana kadar denizlerde belirli bir noktaya kadar korkak ve aşağı yukarı ümitsiz bulunan Türkler bu kadar büyük olan başarının kusurlu taraflarını başkalarına yüklemeyi asla düşünmediler. Fakat sadece kendi muazzam üstünlüklerinden söz ederek sonradan, asla büyüklüğü görülmemiş biçimde, haddini bilmemezlik ederek küstahlaşmışlar ve Hıristiyan adına karşı muazzam istihfaflar sürdürmüşlerdir.

Andrea Doria o gece bütün Hıristiyan âlemi için denizcilik moral kudretini baltaladı. Kendi meziyet, şuur ve güvenirliliğini de ortadan kaldırdı⁹⁵.

Ve biz, bundan sonra, Hıristiyan filolarının Türklerin önünden daima kaçtuklarını fazlasiyle görecektik. Osmanlıların Akdeniz'e egemen olduklarını, evlerimizi yağmaladıklarını köylerimizi ve tarlalarımızı yaktıklarını, kadınlarımızı ve gençlerimizi çalıp kendi hizmetlerine sürüklediklerini, taze gençlerimizi soy kırımına götürdüklerini görecektik. Onların bu hareketlerine karşı koyacak bir donanma yoktu. Cerbe'de sadece Türk donanmasının yaklaşmakta olduğunun ilân edilmesi bile bütün bir donanmanın bütün kuvvetleriyle kaçmaya çabalamasına yetmişti. 60 tane galimizin, küçücük bir Türk filosu karşısında, korkak bir martı sürüsü gibi, korkudan kaçtığımızı görecektik. Malta muhasarasında, muhasarada kalanlara yardım malzemesi götüreren bir generalin Türk donanması karşısındaki harekâtı mucize sayılmıştı. Nihayet Lepanto muharebesinde de D.

alarak Türkleri Batı Akdenizden çıkarmak istemişti. Bizzat komuta ettiği İspanyol, Alman ve İtalyan kuvvetleriyle Cezayir'e bir çıkarma yapmıştı. Donanma komutanı yine Andrea Doria idi. Venedikliler ise bu harekâta tarafsız kalmışlardı. Üst üste çıkan iki fırtına hem donanmaları hem de kara kuvvetlerini perişan etmişti.

Piyale Paşa da Cerbe dolaylarında, evvelce yaptıkları akın hareketlerinden topladıkları ganimetlerle dolu Hıristiyan filosunu batırmıştı. Cerbe maharebesi Preveze muharebesinden de üstün tam bir imha muharebesi olmuştu (Çeviren).

⁹⁵ Cilt III, sayfa 60.

Giovanni'nin (Don Juan – Çeviren) muharebeyi kabul etmek cesaretini göstermesi olağanüstü bir cesaret ve aşağı yukarı bir delilik görülmüş ve muharebeyi kabul ettiği için de itham edilmişti⁹⁶.

Kabahat kimdeydi? Eğer doğru konuşmak istersek şurasını itiraf etmek zorundayız ki, Preveze muharebesinden önce de özellikle Venedikliler arasında olmak üzere bazı korkaklık olayları görülmüş ve Türk kuvvetlerinin yenilmesi olağan olmayan bir kuvvet olduğu efsanesi alıp yürümüştü. Fakat bütün bunlara ve Charl ve ona hizmet edenlerin tavsiyeye şayan olmayan politikalarının neden olduğunda kuşkuumuz olmamalıdır. Kuvvet dengesini bozacak, yenilmez şöhretini yok edecek, yeni felâketlerin hazırlanmasına engel olacak, yeni hiddetler ve aldatici planların hazırlanmasını engelleyecek bir politika izlenemeyecekti.

Gerçekte Birinci François, kuşkulanaabileceği gibi, beşinci Charl ile Barbaros arasındaki konuşmalara katılmış olsaydı, büyük dostu ve müttefiki İstanbul Sultanına yapabileceği hizmetlerden pek çok yararlanabilirdi: Fakat Aigues – Mortes konuşmaları sırasında kendi ve müttefiki hesabına ortaya çıkabilecek avantajları tahmin edemediği kesindi. Beşinci Charl'ın, delilik edip kendi şerefiyle de oynayacak muharebeden sonra elde edebileceği belirli bir deniz egemenliğinden vaz geçeceğini ve bunu kendinin bütün Hıristiyanlığın düşmanı olan Osmanlılara tamamiyle terk edeceğini kesinlikle tahmin edemezdi.

Doria'nın biyografileri, onun, Preveze muharebesinden konuşulduğu her defasında yüzünün kızardığını ve büyük bir üzüntü duyduğunu belirtmişlerdi. Belki yararsız yere şan ve şerefının yok olduğunu düşünüyor; belki de çok geç olarak Beşinci Charl'ın emirlerine itikad etmiş olmaktan üzüntü duyuyordu. Son zamanlarda artık tamamiyle ihtiyar olduğu günlerde Cerbe yenilgisi ve Gilan Andrea Doria'nın korkak kaçış haberi ona geldiği zaman, kendisine ve ailesine kabahat yüklendiği için, büyük bir vicdan azabı çekecekti.

Armatör ve gali müteahhidi olarak yalnız bir şeyden çıkar sağlıyabilirdi: Bir gün gelecek donanmanın kullanılması kaçınılmaz bir gereksinim olacaktı. Evvelce 4 ya da 6 gali yettiği halde Preveze'den sonra 10 ya da 12 galiye gereksinim duyulacaktı. Fakat denize bakan kıyası olan bütün devletler Türklerin ve Barbaroslar'ın çıkarmalarını

⁹⁶ Bu ifade Türk denizciliğinin XVI. yüzyılda ne kadar büyük kuvvet ifade ettiğini ve bütün Avrupa'nın bu inanış içinde olduğunu anlatır (Çeviren).

menetmek için birer büyük donanma yapmak zorundaydılar⁹⁷. İmparator, Andrea Doria'nın yokluğu karşısında, donanmasını iki katına çıkarmaya, Sauli, Centirouone, Lomellini gibi başka armatörleri hizmete almak gereksinimini duyacaktı. Bu bakımdan belki Andrea Doria en mükemmel spekülasyonu yapmıştı.

Eğer Türkler Preveze'de yenilseler ve Barbaros bozguna uğrasa Fransa, hiçbir zaman, Akdeniz egemenliği mücadelesinde İspanya ile başa çıkamayacaktı: Fransa Deniz Kuvvetleri bir zamanın ilkel kuvveti oranı içine giriverecekti. Doria'nın sevki idaresi de değerini kaybediverecekti. Eğer muharebe yapılsaydı galiler, mürettebat, mücahitler ve Doria'nın ortaya koyduğu bütün sermaye, toplanacak ganimetin az olmasından ötürü, büyük zararlar görecekti. Çünkü Türkler imha olacak bir durum içine girmedikçe sonuna kadar döğüşüyorlar ve çoğunlukla galileriyle birlikte batıyorlardı.

Doria egoistliğinden ve ticaret zihniyetinden değil, belki de, bu bakımdan Beşinci Charl'ın emrini dinlemiş ve muharebeden kaçınmıştı. Eğer, bazı Venedik'li yazarların yazdıkları gibi, şayet Doria bu aşağılık hesap yüzünden muharebeyi terk etmiş ise yine şanslı çıkmamıştı. Çünkü muharebeyi izleyen yıllar içinde Türkler o kadar çok gemi yakalamışlardı ki bunların toplamı Doria'nın almayı umduğu ganimetlerin kat kat üstündeydi.

Preveze muharebesinin yarattığı üzücü sahne Akdeniz tarihinde açılan yeni bir dönemin başlangıcı olmuştu⁹⁸.

⁹⁷ Benim "Ortaçağda Büyük Dukalıkların Donanmaları" adlı kitabımda Toskana Deniz Kuvvetlerinin temeli adlı kısma bakınız. Bölüm I, kısım II.

⁹⁸ Ranke: Osmanlı ve İspanyol savaşları. Sayfa 137: "Barbaros ve Türklerin İspanya - Venedik Donanmasına karşı Ege adalarında büyük zafer kazanmasıyla üstünlüklerini daha kuvvetli olarak saptamış oldu.

Bu üstünlük karşısında hiçbir gemi ticaret ve seyrisefer yapamaz olmuştu. 1538 yılından sonra bütün deniz ticaret işlerinin duraklaması dikkati çeker. Artık Hıristiyan devletlerin bütün çabaları kendi kıyılarının savunmasını sağlayacak önlemler araştırmak etrafında toplandı.

